folklor/edebiyat, cilt:21, sayı:82, 2015/2

Durağan Olanı Tanıma Macerasında Bir Akademisyenin Son Sözü: *Türk Halkbilimi*

Gürol Pehlivan[1]

19. yüzyılda şekillendirilen sosyal bilimler, dünya toplumlarını, Newton mekaniğinin bir yargısı olan " 'Bir şey', parçalarının toplamıdır" ilkesi (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 3) ışığında, dört kategoriye ayırmıştı: Uygar kent, uygara bağlı kır, doğu ve ilkel. Bu toplumların her birini bir disiplin incelemekteydi. Sosyoloji, kenti; folklor, Avrupa kırsalını; oryantalizm, doğu toplumlarını; farklı ülkelerde değişik isimler alan sosyal antropoloji (etnoloji, kültürel antropoloji) ise "ilkel" toplulukları araştırmak üzere kurgulanmıştı.[1] Bu kompartımanlara ayrılmış yapının kendi içinde çok da anlamlı olmadığı zamanla anlaşılmışsa da yukarıdaki örgütlenme şeması günümüze kadar devam edegelmiştir. 19. yüzyıl boyunca "durağan" toplumlar sayılan Müslümanlar üzerinde de çalışan sosyal antropoloji (Ahmed, 1995, çev., s. 44-49), II. Dünya Savaşı'nın ardından Latin Amerika kültürleri, kent varoşları gibi alanlara açılmış, böylece sosyolojiyle iyiden iyiye kesişmeye başlamıştır. Öte yandan halkbilim 19. yüzyılda "folk" (kırsal alanda yaşayan halk) adı verilen grupların "lore" (geleneksel bilgi) ismini alan bilgi birikimini incelemektedir. Her ne kadar baştan itibaren halka ait her türlü kültürel öğeyi ele alması öngörülmüşse de uygulamada "halk edebiyatı" oldukça ağırlıklı bir araştırma alanı olmuş, hatta ilk önemli halkbilim teorileri, halk edebiyatı ürünlerinin doğuş ve yayılışını açıklamaya çalışmışlardır (Çobanoğlu, 1999, s. 92-94). Folklor ile etnoloji arasında da bu disiplinlerin daha ilk kurgulanışından itibaren yöntem bakımından bir yakınlaşma görülmektedir.[2] Aslında "kır"ı bir çeşit Avrupa içindeki "ilkel" olarak gören halkbilimciler, ilkel kültürü yorumlamak için etnologlar tarafından geliştirilen model ve yaklaşımları benimsemekte bir mahzur görmemişlerdir.[3] Sosyal antropologlar ise aslında en başından

1 Dr., Celal Bayar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (gurolp@gmail.com)

beri "ilkel" grupları "modern"in tarih öncesi olarak görüp onlarda batı toplumuna ait olgu veya problemlerin köklerini araştırmışlardır (Kuper, çev., 1995, s. 13). Böylece bir yandan halkbilimcilerin kentte folklorun bulunduğu gerçeğine vurguları (Dundes 2006, çev., s. 17-20), diğer yandan "inanç, akrabalık sistemleri" gibi antropolojinin en eski araştırma alanlarının ilkel olmayan toplumlarda da antropologlar tarafından ele alınması isteği, bu disiplinleri birbirlerinin inceleme sahalarında çalışmaya itmiştir.

Yukarıda özetlenen sürecin Türkiye'de oldukça geriden izlendiği söylenebilir. Hatta bu durum halkbilim araştırmaları için daha da karakteristiktir. Öncelikle folklorun öneminin anlaşılması, oldukça geç tarihlerde olmuş ve çok dar bir çerçevede kalmıştır. Bunda imparatorluk entelektüel birikiminin "seçkinci" kimliğinin etkisi olduğu hatırda tutulmalıdır. Bu seçkinci tavır Cumhuriyet devrinde de üniversite bünyesinde tesirli olmuştur.[4] Ayrıca Cumhuriyet seçkinleri arasında halk edebiyatının bir "şikâyet edebiyatı" olarak algılandığını gösteren bazı işaretler[5], üniversitedeki örgütlenmeyi[6] olumsuz yönde etkilemişe benzemektedir. Bu bakış açıları, 1945 sonrasında ABD başta olmak üzere, Avrupa'da ortaya çıkan Komünizm korkusuyla birleştiğinde, en üst merciilerin dilinden Türkiye'de halkbilim ve sosyoloji, "ideolojik mevzular üzerinde" duran (Öztürkmen, 1998, s. 157) ve istenildiğinde verileri "uygunsuz" biçimde yorumlanabilecek birer disiplin olarak "sakıncalı" görülmüşlerdir.[7] Bu çekinceler gereği 1948'de Pertev Naili Boratav'ın Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ndeki (DTCF) Folklor kürsüsü kapatılmıştır.[8] Böylece halkbilim, akademiden çekilmiş ve 1950-1970 arasında alan, büyük ölçüde, amatör araştırmacılara kalmıştır. Bu süreç, derlemelere dayanan bir folklor arşivinin oluşmasına katkıda bulunmuşsa da aynı zamanda folklorla ilgili bazı yanlış anlamaların ve kuramsal açıdan sığlığın oluştuğu bir devredir (Öztürkmen, 1998, s. 198-199).

Bu algılama sorunlarının başında "folklor"un bir çeşit gelenek-görenek, metin koleksiyonculuğu olarak görülmesi gelmektedir. Yukarıda andığımız sürecin doğal sonucu olan bu durum, 1960'lı yıllarda çeşitli üniversitelerde halkbilimin kendine yer bulmaya başlamasına kadar sürmüştür.[9]

İkinci olarak folklorun sadece "halk oyunu-dansı" şeklinde anlamlandırılması gelmektedir. Böylece "folklor" sadece eylem olarak tanımlanmaya başlanmıştır. Öyle ki 1950'li yılların sonuna gelindiğinde folklor terimi kullanıldığında akla gelen ilk şey "halk oyunları" veya "halk müziği" oluyordu (Öztürkmen, 1998, s. 205). 1960'lı yıllar boyunca bu algı iyice kökleşti.

Son problem ise, kültürün maddi-manevi olarak keskin bir biçimde ikiye ayrılmasıyla bağlantılı olarak, maddi kültürü "etnografya"nın, manevi kültürü ise "folklor"un incelediği (Yener, 1960, s. 25) şeklindeki yanılsamadır. Orta Avrupa folklor anlayışında da benzer bir ikiliğin kullanılması sebebiyle aynı anlayış Türk halkbilim camiasında da yaygınlık kazanmıştır. Bu noktada Macar yayınlarından yapılan çeviri veya uyarlamaların önemli bir etkisi söz konusudur (Koşay, 1974, s. 43-44). [10]

Yukarıda özetlenen sürece bağlı olarak, bu makalede, yurt dışında etnoloji öğrenimi almış Sedat Veyis Örnek'in halkbilimle niçin ilgilendiğini ve onun olgunluk döneminde kaleme aldığı *Türk Halkbilimi* isimli eserini anlamak adına, öncelikle etnoloji-halkbilim ilişkisindeki temel noktalar saptanmıştır. Ardından folklorun Türkiye'de akademik bir disiplin olmasının gecikme sebepleri üzerinde durularak, bu gecikmenin neden olduğu belli başlı sorunlar belirlenmiştir. Daha sonra yukarıda ele alınan konuların Örnek ve eserindeki

yansımaları üzerinde durulmuştur. Böylece Örnek'in *Türk Halkbilimi* isimli eserinin Türkiye halkbilim tarihindeki yeri ve önemi belirtilmiştir. Eserin yeni bulunan ve Örnek'in el yazısını taşımasından dolayı, kendisinin kontrol ettiği ve 1976 yılının ilk aylarında tamamlandığı anlaşılan[11] daktilo edilmiş nüshasıyla[12], 1977 yılı ve 1995 yılında yapılan baskıları karşılaştırılmış[13], böylece eserin yazım sürecindeki değişimlerin izi sürülmüştür. Daktilo edilmiş bu nüshanın 1977 baskısında esas alınan nüsha olduğunu gösteren bir işaret mevcuttur.[14] Çalışmanın ilk baskısı yazarının kontrolünde 1977 yılında İş Bankası tarafından yapılmıştır. 1995 ve 2000 yıllarında yapılan 2. ve 3. baskılar ise, yazarın vefatından sonra Kültür Bakanlığı'nca gerçekleştirilmiştir. 2. baskı, yeniden dizilmiştir. Maalesef bu baskı çok sayıda dizgi hatası ve bazı eksikleri bünyesinde barındırmakta olup; bunlar, yer yer yanlış anlamalara da yol açacak boyuttadır.[15] 3. baskı, 2. baskının tıpkıbasımıdır.

1. Durağan Ötekinin Bilimini Yapmak: **DTCF'de Etnoloji**

Sedat Veyis Örnek'in Almanya'da doktorasını tamamlayıp DTCF Etnoloji kürsüsünde göreve başladığı 1960'lı yılların başında, yukarıda da belirttiğimiz gibi, dünyada etnoloji sadece "ilkel" toplumları inceleyen bir disiplin olmaktan çıkmış, yüzünü, o devrin yeni tabiriyle "gelişmiş" ve "az gelişmiş" coğrafyalara da çevirmiştir. Öte yandan, Atay (2000, s. 159)'ın da tespit ettiği gibi, başından itibaren Türkiye'de etnolojinin ilgi alanı yurt içinedir –ki bu durum, Batı'daki sosyo-kültürel antropolojinin uzun zaman önce vardığı nokta ile paralellik göstermektedir. Ancak şunu da belirtmeliyiz ki bu durum, Batıdaki gibi bilimsel paradigmalardaki bazı kırılmaların sonucunda değil, şartların gerektirdiği pratik gerekçelerden kaynaklanmıştır. Sömürgesi olmayan Türkiye'nin etnologlarının Afrika ya da Pasifik adalarındaki ilkel toplumları incelemek için harekete geçmesi anlamlı ve pratik değildi. Bunun yerine oldukça "ilkel" Anadolu kırsalı[16] veya buradan kente göç etmiş olan gruplar[17] mercek altına alındı. Bu bağlamda Türk sosyal antropolojisinin kendi "ilkel"ini ürettiği söylenebilir. Bu durum, "doğu"yu "öteki" olarak görüp buradan gelen öğrencileri kendi toplumları üzerinde çalışmaya teşvik eden batılı sosyal antropologlarca da desteklenmiştir. Buradaki ikilem, "öteki"ni incelemeye odaklanmış bir bilimi "kendi"ni incelemeye yöneltmekti. Bu durum, cumhuriyetin aydın kuşağının bir parçası olan DTCF etnologları tarafından pek sorun edilmemiş gibidir. Etnolojinin artık ilkel topluluklar dışındaki kültürleri de incelediğini ifade eden araştırmacılar (Erdentuğ, 1977, s. 150-151; Acıpayamlı, 1961, s. 163; Örnek 1969, s. 166), bir yönüyle gerçeğin bir kısmına işaret etmiş olmakla birlikte, bir bakımdan da bu gerçeğin Türkiye örneğiyle tezat teşkil eden kısmını da örtüyorlardı. Gerçeğin örttükleri kısmı, bu yıllarda Batılı sosyal antropologların kendi kültürlerinden çok, farklı kültürleri araştırmaya eğilimli olduklarıydı. Bu "farklılık", gelişmekte olan bir devletin içinde yaşayan geleneksel kültüre sahip bir topluluk olabildiği gibi, modern devletler içinde sıkışmış ve genellikle farklı etnik gruplardan gelen kır kökenli insanların sorunları da olabiliyordu.[18] Batı kültürlerini ise hâlâ sosyoloji ve halkbilim inceliyordu. Açıkçası bu örtme işleminin, o gün için bir öngörüşlülükten mi yoksa mecburiyetten mi kaynaklandığını anlamak o kadar da kolay değildir. Şu kadarı var ki Türkiye'nin ilk etnoloji doçenti ve DTCF'nin etnolog olmaktan hiçbir zaman ödün vermeyen ismi olarak Nermin Erdentuğ'un etnolojiyi baştan itibaren millî bir çerçevede gördüğünü söylemek mümkündür. Kendisi, Atatürk'ün bir "kültürel antropolog" gibi davranarak bu sahadaki çalışmaları başlattığını

belirtmiş ve (Erdentuğ, 1981, s. 51), Türk kır toplumunu anlamada sosyal antropolojinin önemli görevler üstlendiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Erdentuğ'un:

> *"Şöyle ki,* Köylü**yü yeni bir yönde (modernleşme) sevk ve idare etmek, örgütleyebilmek için** *onu günlük hayatında ve hayatı boyunca idare eden birtakım "davranış kalıplarını (kültür kalıplarını)" ve eğilimlerini bilmek gerekir."* (Erdentuğ, 1981, s. 31) (Vurgu bana ait)

ifadesi konuyu özetler mahiyettedir. Ayrıca Erdentuğ, Türk toplumunda var olan ikili eğitim, Osmanlı yazısı, an'anevi giysiler, geleneğe dayalı kadın-erkek ilişkileri (kadın ile erkek arasındaki muhtelif alanlardaki eşitsizlikler), çok eşlilik (poligami), dinî kurallara bağlı her çeşit idare, siyasi ve hukuki davranışlar vs. bazı "gelenek yapılı kültür elemaları"nı "yetersiz" olarak tanımlamıştır (Erdentuğ, 1977, s. 158-159; Erdentuğ, 1981, s. 52-53). Onun bu tavrı, Erdentuğ'un talebesi ve Türkiye'nin ilk etnoloji doktoru olan Orhan Acıpayamlı (Erdentuğ, 1982, s. 4) tarafından sürdürülmüştür. Acıpayamlı:

> *"Türkiye, batı cemiyetlerinin zamanla ve çok büyük mücadeleler sonunda kazanmış olduğu laik karaktere zıt olan dinsel bir karaktere sahiptir. Bu durum memleketimizi, bazı bilginlerin vahşi veya barbar diye adlandırdığı Afrika, Amerika ve Asya memleketleri arasına sokmaktadır."* (1961, s. 174)

diyerek hocasının izinden gitmektedir. Örnek de bu konuda ilk iki akademisyeninkine benzer hükümlerde bulunmaktadır. Öncelikle ilk kitabı olan *Sıvas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (1966) isimli eserinde yer alan "bâtıl inanç" terimini tanımlarken kullandığı:

> *"bilimin ve geçerli dinin reddettiği bir takım doğa üstü kuvvetlere inanan, kuşaktan kuşağa geçen* **yanlış ve boş inanmalara** *bâtıl inanç diyeceğiz."* (s. 20) (Vurgu bana ait)[19]

ifadeleri günümüz sosyal bilimlerinde artık oldukça "dışlayıcı" bulunmaktadır. Öncelikle kime göre ve hangi ölçüte göre "yanlış" ve "boş" ve bunu kesin olarak nasıl bilebiliriz? Bu noktada Feyerabend'in eğlenceli woodoo tartışması tam da konumuzla ilgilidir. Kendisinin bilgi anarşizmi anlayışını eleştiren Hesse'nin kullandığı "o halde woodoo'ya geri dönme" imasını ele alan düşünür, bir büyü tekniği olan woodoonun maddi temellerinin yeterince anlaşılmadığını ifade eder (1999, s. 63). Bu noktada "ilkel" mitleri araştırıp en basit fizik, tıp veya astronomi bilgisine sahip olmadıkları için çarpıtan filolog ve antropologlara da sert bir eleştiri yapar (Feyerabend, 1999, s. 62). Böylece "ne olsa uyar" şeklinde formüle ettiği bilgi anlayışına göre, bilimin herhangi bir veriyi açıklamakta mevcut yollar içinde bir yol olduğunu savunur (Feyerabend, 1999, s. 59-65). Kaldı ki Örnek'in *"geçerli dinin"* ifadesi çok muğlaktır, hangi geçerli din? Kronolojik olarak bakarsak, Yahudiliğe göre Hristiyanlık, Hristiyanlığa göre İslâm geçerli değildir. Sahihlik bakımından ise, herkes kendi dininin "doğru" olduğunu düşünmektedir. Her toplumun kendi resmî dininin kabul etmediği inançlar kastediliyorsa, o halde resmî inancı bu tür "bâtıl" inanma ve uygulamalardan oluşan kültürlerinki nasıl adlandırılacaktır? Örnek'in bu "bâtıl inanç" tanımı ile aynı eserin başında yaptığı "ilkel ya da az gelişmiş düşünce"nin özellikleri hakkındaki bulguları örtüşmektedir. Genellikle kritikten yoksun,

sorunun ayrıntıları üzerinde durmayan, somutlaştırma ve kişileştirme eğilimli, çağrışıma dayalı olup neden-sonuç ilişkisini çoğu kez göremeyen, öznel ve madde ile özü birbirinden ayıramayan (Örnek, 1966, 14) bir nitelikte olan bu düşünüş şeklinin inançlarına hâkim olan psikolojik sebepler ve temel düşünceler ise; çaresizlik, arzu, rastlantı sonucu meydana gelen bazı olayların benzerlikleri, çağrışımlar ve analojik sonuçlara varma şeklinde görülmektedir (Örnek, 1966, s. 24). Dikkat edilirse Örnek "ilkel" ile "az gelişmiş" kategorisini birbiri yerine kullanmaktadır ki sadece bu bile, bu yıllarda artık rahatsız edici olarak düşünülen ve "ilkel"in revize edilmiş hali olan "az gelişmiş" kategorisinin kullanımının anlamlı bir örneğini oluşturmaktadır.[20]

Yukarıdaki alıntıların ışığında, DTCF etnologlarının söylemlerinde "ileri" aydın-"geri" halk ikiliğinin var olduğu rahatlıkla iddia edilebilir. Bu noktada bu insanların, toplumlarını sevmedikleri söylenemez. Tam tersine sevgileri, onu dönüştürülmesi gereken bir "öteki" olarak konumlamalarının duygusal temelini oluşturmaktaydı. Böylece Türk toplumu onlar açısından, medenileştirilerek cumhuriyetin ideallerine uygun hale getirilmesi gereken içimizdeki "öteki"dir. Bu temel, Türkiye'de etnolojiye yüklenen öncelikli görevi de belirlemiştir. Bu görev, en belirgin biçimde Erdentuğ'un yayınlarında dile getirilmektedir. 1960'lı yıllardan başlayarak kalkınma antropolojisi alanında çalışmalara başlayan; ayrıca Sağlık ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Sosyal Hizmetler Akademisi'nin kurucu üyelerinden olan Erdentuğ, giderek artan biçimde kalkınma sorunlarıyla ilgilenmiştir. Konuyla ilgili görüşlerini özetleyen bir makalesinde:

> *"Tıpkı diğer gelişmekte olan ülkelerin kalkınma çalışmalarında olduğu gibi, ülkemizde de* **modernleme (çağdaşlaşma) çabalarında başarılı olabilmek için Sosyal Antropoloji'nin rehberliğine olan ihtiyaç da gittikçe (son 20-25 yıldanberi) yoğun biçimde hissedilmektedir.***"* (Erdentuğ, 1985, s. 6) (Vurgu yazara ait)

cümlesiyle bakış açısını özetlemektedir. Acıpayamlı ise, etnolojinin, folklor ve etnografyanın bulgularını yorumladığını (1961, s. 163-164) kaydettikten sonra, Türkiye etnolojisinin temel sorunlarını beş başlık altında toplamaktadır:

Türk toplumunun dinsel karakterde oluşu, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da farklı dillerde konuşulması, nüfus artışından korkulması, halk-aydın kutuplaşması, Anadolu'nun tamamında benzer inanç, âdet ve anlatmaların bulunmasının olumlu rolü (1961, s. 174-177).

Sözünü ettiği problemlerin ikincisi hakkında bir etnolog olarak Acıpayamlı'nın düşünceleri oldukça ilginçtir:

> *"Asırlardan beri takip edilen bir politikanın bir neticesi olarak* **Doğu ve Güney Doğu Anadolu'da yaşayan vatandaşlarımız Türkçeden başka bir dille konuşmakta devam edegelmişlerdir.** *Cumhuriyetle beraber bu durumda bir değişme olmamış, bilâkis Türkiyenin adı geçen kısmındaki vatandaşlarımızın sayıları da artmıştır. Halbuki* **buradaki hastalığın tedavisi** *göründüğü gibi zor değildir. Mesele devam etmekte olan sun'iliğin ortadan kaldırılabilmesindedir."* (Acıpayamlı, 1961, s. 175-176). (Vurgular bana ait)

Bu tarz cümleler kurmak, günümüz etnologu için artık mümkün değildir. Sosyal bilimci mantığına aykırı bu yargısında Acıpayamlı, bir etnologta olması gereken serinkanlılıktan ve farklılıkları zenginlik olarak görme yaklaşımından çok uzaktadır. Bu noktada

ne Erdentuğ'da ne de Örnek'te bu derecede bir "öteki"leştirmeye rastlanmadığını da belirtmek gereklidir.

Örnek de etnolojiyi Türkiye'nin sorunlarının çözümü için bir can simidi olarak görüyordu:

> *"Âdet ve inanmaların, bir toplumun maddî ve manevî hayatındaki olumlu ya da olumsuz etkilerini küçümsemek, görmezlikten gelmek yanlış bir tutumdur.* **Halkı yönetmenin ilk şartı, halkı doğru olarak tanımaktır.** *Halkı, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bulunduğu çizgiden daha ileri bir çizgiye götürmek, onun eğilimlerinin, tutumunun, davranışlarının temelinde yatan şeyleri bilmekle mümkündür.* **Halkı köstekleyen ya da destekleyen âdet ve inanmaların, zihniyetin kök nedenlerini bilmeden alınacak her tedbir, kısa süreli, kısır ve** *yanlış olacaktır."* (Örnek, 1966, s. VII) (Vurgular bana ait)

Burada Örnek'in kullandığı "halkı yönetmenin" ifadesi oldukça ilginçtir. Araştırmacının kendi kendini yöneten bir halktan çok, siyasi-sosyal elitler tarafından idare edilen bir halk anlayışına sahip olduğunu gösteren bu ifade, aslında oldukça kontrolcü bir yaklaşımı işaret etmektedir.[21] Dönemin ruhuna hâkim olduğu görülen bu yaklaşımın etnoloji bölümü akademisyenlerince de açık ya da örtülü bir şekilde paylaşıldığı görülmektedir.

Yukarıdaki alıntılardan da açıkça görüldüğü üzere cumhuriyetin ilk nesil etnologları, kendi toplumları içinde "durağan" ve değişmeye direnç gösteren grupları, töreleri, inançları incelemeyi önceleyen bir tavra sahiptiler. Böylece bu grupları tanıtarak, devlet eliyle yapılan modernleşme hareketine destek vermeyi amaçlıyorlardı. Buradaki tek sorun, onların bu çabalarının devlet tarafından çok da dikkate alınmadığı gerçeğidir. Özellikle Erdentuğ'un makalelerinde, bu ilgisizlikten mülhem olsa gerek, sürekli etnoloji-sosyal antropolojinin Türkiye için çok önemli bir disiplin olduğunun altının çizilmesi endişesi mevcuttur.[22] 2000'li yıllara gelindiğinde ise Erdentuğ, alanla ilgili çok sayıda soruna değindiği bir yazısının ilk paragrafında *"bu alandaki bazı basiretsiz yaklaşımlar karşısında da hüsrana uğradığım bir gerçek"* cümlesiyle tam bir hayal kırıklığı içinde olduğunu ifade etmektedir (2000, 15).

Burada şunu belirtmek gereklidir ki sosyoloji tarafından da yapılan "kendi"ni inceleme faaliyetinin yerine, yakın coğrafyadaki "öteki"nin de incelenmesine girişilmemiştir. Etrafı farklı toplum ve kültürlerle çevrili olan bir coğrafyada bulunan Türkiye'nin, böyle bir çabaya ihtiyacı olduğu açıktır. Halbuki, yukarıda belirtilen gerekçelerle süreç böyle işletilmemiş, Türkiye'de etnoloji-sosyal antropoloji, "biz"in sınırları içine hapsolmaktan kurtulamamıştır. Bu "hapishane" aslında Türkiye'de sosyal bilimlerin genel kaderi olmakla birlikte, antropoloji için kendini hepsinden fazla hissettiren boyutlarda olmuştur. Bu sebeple bu bölümlerden mezun öğrenciler, hayatları boyunca yaptıkları işin "sosyoloji"den hangi noktalarda farklı olduğunu, "yaklaşım, alan araştırması tekniklerinin farklılığı" gibi bulanık kavramlarla ifade etmenin ötesine gidememişlerdir. Böylece başka toplumlar hakkında tamamen Batılı etnoloji literatürüne dayanarak hazırlanan daha çok öğrencilere yönelik çalışmaları saymazsak, Türkiye'deki sosyal antropoloji-etnoloji bölümlerindeki akademisyenler bütün mesailerini Türk toplumunun geleneksel yapısı hakkındaki araştırmalara ayırmışlardır.[23] Ancak şu da eklenmelidir ki "ilkel" kültürlerin öğretilmesi noktasında Örnek, diğer isimlerden daha büyük çaba sarfetmiş[24], her ikisi de hâlâ kullanılan, ilkellerin din, büyü, sanat ve mitleri hakkında telif bir kitap (Örnek, 1971a) ile etnoloji sözlüğünü yayımlamıştır (Örnek, 1971b).

2. Etnoloji ile Folklorun Kavşağında Duran Adam: Sedat Veyis Örnek[25]

Yukarıda işaret edilen bağlamda, doktorasını Almanya'da 1960 yılında ilkeller hakkında değil, *"Die religiöen, Kulturellen und Sozialen Reformen in der neuen Türkei (von 1920 bis 1938) verglichen mit der Modernisierung Japans"* ismiyle ve Türk ve Japon modernleşmelerinin karşılaştırılması üzerine yapmış olan Örnek, Türkiye'ye döndükten sonra, alan araştırması yapmasının maddi açıdan da imkânsız olduğu "ilkel" topluluklar yerine, Türkiye kırsalını incelemeye başlamıştır. *Sıvas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki* (1966) isimli çalışması, bu ilginin ilk ürünüdür. Burada "etnolojik" sözcüğünü kullanan Örnek, üç yıl sonra yayımlanan bir makalesinde etnolojiye yardımcı bilim dallarını sayarken folklordan bahsetmez (1969, s. 168). Ancak sadece üç yıl sonra ilk olarak 1971'de yayımlanan *Anadolu Folklorunda Ölüm* isimli kitabının başlığında "folklor" kelimesini kullanmaktadır (1979a). Burada bu iki bilim dalının ilişkisinin derecesi hakkında bir açıklama yapmamakla beraber, kullandığı; *"Ülkemizde bu üç ana dönemi kapsayan etnolojik ve folklorik araştırmalarda şimdiye kadar"* (1979a, s. 11), *"başka bir söyleyişle etnoloji, folklor ve sosyoloji gibi dinsel hayatı yakından ilgilendiren toplumsal bilimlerin yöntem ve verilerinden"* (1979a, s. 107) gibi bazı cümleler sayesinde, bu iki disiplini birbirinden ayrı düşündüğünün ipuçlarını verir. Örnek, aynı yıl yayımladığı (1971a) bir başka çalışmasında ise folkloru etnolojinin yararlandığı başlıca bilim dalları arasında saymaktadır (s. 10). Araştırmacının yine bu yıl içinde basılan *Etnoloji Sözlüğü* isimli çalışmasında her iki bilim dalını tanımlayışı konuya ışık tutar mahiyettedir (1971b):

Etnoloji	**Folklor**
İnsanı konu edinen bilimlerden biri olan etnoloji, özellikle ilkel diye nitelenen halkları ve onların kültürlerini inceler (s. 80). […] Etnoloji aslında ilkel diye nitelenen halkları incelemektedir, **bununla beraber, son zamanlarda hiçbir şekilde ilkel diyemeyeceğimiz toplumları incelemeye de yönelmiştir** (s. 84). (Vurgu bana ait)	Belli bir ülkede yaşayan halkın kültür yaratmalarını; geleneklerini, âdetlerini, inanmalarını, törenlerini, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, el sanatlarını, konut yapımını, araç-gereçlerini vb. inceleyen bilim (s. 88). […] Folklora 'Bölgesel etnoloji' de denmektedir. Bu anlamda, özellikle Avrupa halk kültürlerini, 'halk yaşamını araştırma' adı altında inceleyen bir disiplin olarak kabul edilmektedir. **Folklorun etnoloji ile yakın ilişkisi göz önünde bulundurulursa, onu, etnolojinin bir uzmanlık dalı olarak kabul etmek de mümkündür** (s. 88-89). (Vurgu bana ait)

Burada görüldüğü üzere araştırmacının etnoloji karşısında folklorun konumuyla ilgili olarak kafasında soru işaretleri var gibidir. 1969'da anmadığı bir disiplini, 1971'de etnolojinin yardımcısı, hatta özel bir uzmanlık alanı yapmaktadır. Bunlar Örnek'in etnolojiden kopuşunun işaretleridir. Nitekim 1973 yılında kaleme aldığı makalede halkbilimin işbirliği yapacağı bilim dallarının adı sayılırken ilk olarak etnolojinin adını anar (Örnek, 1973, s. 387). Makalenin devamında "folklor" kelimesinin yıpratıldığından bahisle, bu bilim dalının adının "halkbilim" veya "Türkiye Etnolojisi" olması gerektiğini ifade eder (Örnek, 1973, s. 388). Görüldüğü gibi Örnek, sanki bu yıllarda hâlâ ilk göz ağrısı etnolojiden kopamamaktadır. Yukarıda gösterildiği gibi, halkbilimini kâh ayrı bir bilim dalı kâh etnolojinin bir uzmanlık dalı olarak görmektedir. Ancak şu da bir gerçektir ki herhalde *Türk Halkbilimi* kitabının hazırlıkları bu yıllarda başlamıştır. 1973 yılında yayımladığı makale bunun en açık göstergesidir. Örnek, 1973 yılında iyiden iyiye

folklor alanına dahil olmuştur. Bu yıl içinde düzenlenen *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri*'nin hazırlık komitesi içinde yer almış, ayrıca bu seminerde "Anadolu Folklorunda Yas" başlıklı bir tebliğ sunmuştur (1974, 399-410). 1974 yılında ise Pertev Naili Boratav'ın *100 Soruda Türk Folkloru* hakkında önemli bir tanıtma kaleme almıştır. 1975 yılında *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi* için "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma" başlıklı tebliği hazırlamışsa da Pertev Naili Boratav ve İlhan Başgöz'e yapılan muamele sebebiyle bildirisini geri çekmiştir.[26] Yayınlarından görüldüğü gibi 1970'li yıllardan itibaren Örnek, bilim mahfillerinde etnolog kimliği ile değil daha çok halkbilimci olarak yer almaktadır. Bu kimliği, 1977 yılında *Türk Halkbilimi* kitabını yazdıktan sonra iyice benimseyecektir. Nitekim aynı yıl yayımlanan bir makalede Örnek, etnolog-folklorcu olarak tanıtılmaktadır (Magnarella ve Türkdoğan, 1977, s. 294). Onun anlayışının ne yönde değiştiğini anlayabilmek için, etnoloji ile folklorun araştırma alanlarıyla ilgili yazdıklarına göz atmak aydınlatıcı olacaktır:

Etnoloji (Örnek, 1969, s. 193)	**Halkbilim** (Örnek, 1977, 16)
Ahlak kurallarından dinsel törenlere; evlilik âdetlerinden görgü kurallarına; ekonomik iş bölümünden bâtıl inançlara; **halk hekimliğinden** günlük hayatta kullanılan araç-gereçlere; eskatolojiden **halk meteorolojisine**; aileden **halk san'atlarına**, yiyecek, giyecek ve içecekle ilgili tabulardan dile; etnobotanikten mitolojiye; büyüden her türlü oyuna; ve daha yüzlerd[c]e kültür unsuruna kadar büyük bir tablo çizmeyi amaç edinen etnoğrafya ve etnoloji, bir yandan **bu kültür unsurlarının evrensel yanını vurgularken**, öte yandan söz konusu kültür unsurlarının görüldüğü toplumlardaki işleyiş, davranış ve muhteva ayrıntılarından ileri gelen **yöresel farkları belirterek, bunların kök nedenlerine inmeye çalışmaktadır**. Etnolog ve sosyal antropolog, değişken insan davranışlarıyla, toplumsal intibak tipleri, kültür ve kişilik ile de ilgilenmektedir. Gelişmiş toplumların sadece tarihçileri, sosyologları, psikologları, psikiyatristleri, ekonomistleri, doktorları, edebiyatçıları değil, aynı zamanda iş ve yönetim alanlarında çalışan sorumlu kişileriyle, ülke kalkınmasında ön planda rol oynayan bir takım kurumları da etnoloji ve sosyal antropolojiyle ilgilenmektedirler. Kültürel ve teknik alanda bir kalkınma, bir sıçrama öngönünde olan memleketimiz için etnolojinin geçerliliği ve yararı ortadadır. Çeşitli etkenler sonucu hızla ortadan kaybolan maddî ve manevî kültür unsurlarını –özellikle maddî kültür alanında- bir an önce toplayıp; arşivlemenin, haritalamanın ve müzelemenin zamanı çoktan gelmiştir. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Etnoloji Kürsüsü, **Türkiye Etnolojisine katkılarda bulunmak için, son yıllardaki faaliyetlerini tamamen yurt içi araştırmalarına yöneltmiştir.** (Vurgular bana ait)	**Bir ülkenin, bir yöre halkının, bir etnik grubun yaşamının bütününü kapsayan** ve temelinde o halkı oluşturan insanların ortak ve yaygın davranış kalıplarını, yaşama biçimini, belirli olaylar ve durumlar karşısındaki tavrını, çevresini ve dünyayı algılayışını açıklamada; geleneksel ve törensel yaşamı düzenleyen, zenginleştiren, renklendiren bir dizi beceriyi, beğeniyi, yaratıyı, töreyi, kurumu, kurumlaşmayı göz önüne sermede; bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan gelenekler, görenekler, adetler, zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbilimin rolü ve önemi birinci derecedir. Böyle bir görevi ve amacı üstlenen bu disiplin başta budunbilim = (etnoloji) olmak üzere toplumbilim, ruhbilim, sosyal ve kültürel antropoloji, edebiyat, dilbilim, dinbilim, tarih, dinler tarihi, sanat tarihi, coğrafya, tıp, hukuk vb. bilimlerle yakından ilişkilidir; gerektiğinde bunların yöntem ve bulgularından yararlanır, **sırası düştükçe başka ülkelerin halkbilimsel= (folklorik) verileriyle koşutluklar kurar, karşılaştırmalar yapar, bunların kökenine inmeye çalışır; böylece yerellikten ve ulusallıktan evrenselliğe geçerek insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaya yönelir.** (Vurgular bana ait)

Önceki bölümde irdelendiği gibi, 1969'da halkı incelemeyi ve bir takım sonuçlara varmayı etnolojinin görevi sayan Örnek, *Türk Halkbilimi*'nde bu kez aynı görevi halkbilime vermiştir. Her ne kadar halkbilimi tanımlarken *"Bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin"* ifadesi, okuyanı Örnek'in folkloru etnolojiden daha dar kapsamlı saydığı düşüncesine götürür gibiyse de, alıntının devamındaki *"sırası düştükçe başka ülkelerin halkbilimsel= (folklorik) verileriyle koşutluklar kurar, karşılaştırmalar yapar, bunların kökenine inmeye çalışır; böylece yerellikten ve ulusallıktan evrenselliğe geçerek insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunmaya yönelir"* cümlesi bu ihtimali ortadan kaldırmaktadır.

Millî Folklor Araştırma Dairesi hakkında *Türk Halkbilimi* kitabının daktilo edilmiş nüshasıyla basılı olan arasındaki bir fark, konuya ışık tutar niteliktedir:

Kadrosuna genç **etnoğrafların** katılmasıyla canlılık kazanan kuruluş giderek etkinliğini artırmıştır. (Örnek, daktilo, s. 156) (Vurgu bana ait)	Kadrosuna genç **halkbilimcilerin** katılmasıyla canlılık kazanan kuruluş giderek etkinliğini artırmıştır. (Örnek, 1977, s. 113) (Vurgu bana ait)

1973'te ise aynı kurumda çalışanlar için şu ifadeleri kullanmaktadır:

> *"Bünyesinde* **etnologlara** *da yer veren enstitü (...)"* (Örnek, 1973, s. 388) (Vurgu bana ait)

Görüldüğü gibi, ilkin "etnolog" olarak vasıflanan araştırmacılar, önce "etnograf"a, kitapta ise "halkbilimci"ye dönüşmüşlerdir. Bu durum, Örnek'in düşüncelerindeki değişimi çarpıcı biçimde göstermektedir.

Başka çarpıcı bir örnek de yine anılan nüshalar karşılaştırılınca ortaya çıkan farktır:

Yurdumuzda **halkbilimi** şimdiye kadar ya insanbilimin= (antropoloji), ya etnolojinin= (budunbilimi), ya toplumbilimin= (sosyoloji) ya da edebiyatın **sualtı**[27] **âdeta üvey evlât işlemi görmüştür.** (Örnek, daktilo, s. 166-167) (Vurgu bana ait)	Yurdumuzda **halkbilim** şimdiye kadar ya insanbilimin= (antropoloji), ya budunbilimin, ya toplumbilimin ya da edebiyatın **içinde yer almıştır.** (Örnek, 1977, s. 119) (Vurgu bana ait)

Hatırlanırsa 1977 yılında hâlâ etnoloji kürsüsünde görev yapan Örnek, zaten sorunlu olan kürsü içi ilişkilerini iyiden iyiye zedeleyebilecek olan daktilo edilmiş nüshadaki sert ifadeyi tamamen değiştirmiştir. 1980 yılında ise nihayet etnoloji kürsüsüyle bağlarını kopartmıştır. İşte bu noktada 1980 yılında yayımlanan bir yazısında:

> *"Ülkemizde* **halkbilim** *şimdiye kadar ya* **antropoloji***, ya* **etnoloji***, ya sosyoloji, ya edebiyatın* **sultası altında ikinci üçüncü derecede yer almış bir tür 'üvey evlat' işlemi görmüştür**.*"* (Örnek, 2 Ekim 1980, s. 10) (Vurgular bana ait)

demek suretiyle, 1977'de kitaptan çıkardığı cümleyi gönül rahatlığıyla kullanabilmiş; böylece tercihini halkbilimden yana yapmıştır.

Örnek'in Türkiye'de halkbilime biçtiği rol de ilginç biçimde etnolojiye denktir:

Etnoloji (Örnek, 1966, s. VII)	**Halkbilim** (Örnek, 1977, s. 16)
Halkı, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda bulunduğu çizgiden daha ileri bir çizgiye götürmek, onun eğilimlerinin, tutumunun, davranışlarının temelinde yatan şeyleri bilmekle mümkündür. **Halkı** köstekleyen ya da destekleyen âdet ve inanmaların, zihniyetin kök nedenlerini bilmeden alınacak her tedbir, kısa süreli, kısır ve yanlış olacaktır." (Vurgular bana ait)	(…) bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan **gelenekler, görenekler, adetler, zincirini saptamada; bu zincirin köstekleyici ya da destekleyici halkalarını tek tek belirlemede**; halk kültürünün atar damarlarını yakalayarak bunlardan özgün ve çağdaş yaratmalar çıkarmada halkbilimin rolü ve önemi birinci derecedir. (Vurgular bana ait)

Açıkça görüldüğü gibi Örnek, geçen yıllar içerisinde, konu hakkındaki düşüncesini tutarlı biçimde korumuş, sadece disiplinler arasında isim değişikliği yapmakla yetinmiştir. Örnek'in geçen yıllar içinde ısrarla üzerinde durduğu "köstekleyici âdet ve inanmalar"ın hangileri olduğuna kim, nasıl karar verecektir? Bu yaklaşım, daha önce ifade edildiği gibi, Cumhuriyet aydınlarının Osmanlı mirasından devraldıkları "toplumun kontrol edilmesi ve yönetilmesi gerektiği" şeklindeki anlayışta kendilerine biçtikleri rolün bir yansımasıdır. Bu tür kararlar, ancak bilim adamı veya uzman olmanın getirdiğine inanılan yarı mistik güçle alınabilir. Bu güç, otoritesini modernleşme ideolojisinin bilim adamına biçtiği rolden almaktadır. Böylece Örnek, evvelce etnolojiye biçilen rolü, değişen şartlarla beraber, bu sefer halkbilim için yeniden kurgulamıştır. Açıkçası Türkiye'de, özellikle de DTCF'de, baştan beri çok sesli olamayan etnolojinin eninde sonunda "halkbilim"e dönüşmesi hiç de şaşırtıcı değildir. Zaten Erdentuğ'un yazdıklarından bu sürecin 1965'li yıllarda başladığı anlaşılıyor. Kendini sonuna kadar etnolog-sosyal antropolog olarak tanıtan Erdentuğ'un, hem Acıpayamlı'nın hem de Örnek'in "Halkbilim" alanında doçent olduklarını ifade etmesi ilginçtir. 1965'ten itibaren kürsüde folklarla ilgili dersleri müfredata koyan ve okutanlar bu isimlerdir (Erdentuğ, 1982, s. 4). Halbuki DTCF'deki personel dosyalarında Örnek'in etnoloji doçenti olduğu kayıtlıdır.[28] Üstelik bu yıllarda adı geçen ismi taşıyan herhangi bir disiplin olmadığına göre "resmî" olarak bu disiplinden doçent olmaları mümkün görünmemektedir. Herhalde Erdentuğ, tez konularından dolayı bu iki araştırmacı hakkında böyle bir yargıya varmaktadır. Böylece, daha önce Erdentuğ-Magnarella'nın belirttiği gibi (2000, s. 61), "kürsü içinde bilfiil bir "Halkbilim" programı oluşmuş ve bu durum, 1980 yılında Örnek'in başkanlığında ayrı bir Halkbilim kürsüsü kuruluncaya dek sürmüştür.

3. Örnek'in Son Sözü: *Türk Halkbilimi*

1970'li yıllardan itibaren folklor/halkbilim başlıklı yayınlar yaptığı görülen Örnek'in bu alandaki en önemli yayını *Türk Halkbilimi* isimli eseridir. Her ne kadar bu kitap onun son çalışması değilse de halkbilim hakkındaki fikirleri diğer çalışmalarında ana çizgileri bakımından değişmemiştir. Bu sebeple esere bir "son söz" demek mümkündür.

Eserin kaleme alınması ile ilgili hazırlıkların 1970'li yıllar boyunca sürdüğü anlaşılmaktadır. Örnek'in özellikle 1973 yılında yazdığı "Türk Halkbiliminin Sorunları" isimli makalesi bu sürecin önemli aşamalarından birini oluşturur. Yine ilk baskısı 1973 yılında yapılan Pertev Naili Boratav'ın *100 Soruda Türk Folkloru* isimli eseri de Örnek için yol gösterici bir örnek oluşturmuştur. Bu kitabı çok dikkatli bir biçimde inceleyen, hatta bir tanıtım yazısı kaleme alan Örnek, özellikle "gelenek, görenek, töre vb." kavramların açıklanmayışını ve kitabın başlığındaki "folklor" kelimesini eleştirmiştir (1974, s. 458). Nitekim sadece dört yıl sonra yayımladığı kendi eserinde, Boratav'ın eksik bıraktığı bu terimleri "sosyal normlar" başlığı altında açıklamış ve çalışmanın adında da "halkbilim" kelimesini tercih etmiştir.[29] Yine eserde, Boratav'ın eksik bıraktığı "teknikler" konusu da işlenmiştir. Bu bağlamda eserin Türk halkbilimi alanında bilimsel yöntem dâhilinde çalışmak isteyenler düşünülerek hazırlandığını söylemek mümkündür. Nitekim kitabın ilk paragrafında Örnek, bu durumu açıklama gereği duymuştur:

> *"Cumhuriyet'in kuruluşuyla –hatta bu tarihten de önce- halkbilim alanında başlatılan kişisel ve örgütsel pek çok etkinliğin, girişimin genel niteliği derleyicilik olmuştur. Ancak bu derleme işi de çoğu zaman bir sistemden yoksun olarak, gelişigüzel yapılmıştır. Gerçi bu dönemde kimi halkbilimcilerimiz monografik nitelikte başarılı alıştırmalar yapmışlardır; ancak bunlardan bütünleyici ve bir bireşime kavuşturucu çalışmalara geçilememiştir."* (Örnek, 1977, s. 7).

Bu konu, Örnek'in üzerinde durduğu en önemli husustur. Ona göre, folklorla ilgili yanlış anlamaların kaynağı da bu düzensizliktir. Mevcut çalışmalar, "sınıflama, çözümleme, bireşime varma" aşamalarının çok uzağındadırlar. Örnek, bu düzensizliğin esas sebebi olarak:

> *"1938-1948 yılları arasında Ankara Üniversitesinin bünyesinde yer alan halkbilim, akademik saygınlığını kazanmak üzereyken, dar görüşlü bir zihniyet sonucu öğretim proğramından kaldırılmıştır."* (Örnek, 1977, s. 241)

cümlesiyle de belirttiği üzere, Türkiye'de halkbilimin üniversiteye geç girişini ve bu bağlamda 1948 DTCF tasfiyesi sırasında Folklor kürsüsünün kapatılmasını gösterir. Örnek'in, Boratav ve çalışmalarına büyük bir saygı gösterdiği açıktır. Yukarıda da belirtildiği gibi, Boratav'ın *100 Soruda Türk Folkloru* isimli çalışmasına, eserin çıktığı sene içinde ayrıntılı bir tanıtım yazarak, eserin alanda büyük bir boşluğu doldurduğunu ifade etmiş; 1975 yılında *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi* sırasında ona ve İlhan Başgöz'e yapılan hakarete tebliğini geri çekerek tepki göstermiş, hatta Paris'te Boratav için yayınlanan bir Armağan kitaba yazı göndermiştir (Örnek, 1978). Ancak ilginç olan şudur ki ne yukarıdaki alıntıda ne de *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi*'ni tanıtırken kullandığı;

> *"(...) belirtilen kongreye, daha önce çağrılan yurt dışındaki iki Türk halkbilimcinin son anda programdan çıkarılmasını kınamak amacıyla birçok yerli ve yabancı bilim adamı katılmaktan vazgeçmiştir"* (Örnek, 1977, s. 109)

ifadesinde, Boratav ve Başgöz'ün adlarını anmaz. Dikkat edilirse, ilk alıntıda Folklor kürsüsünün kapatılmasını tamamen kurumlaşma çabalarına vurulan bir sekte olarak değerlendirmiş, ikinci alıntıda ise olayı vermekle birlikte isim zikretmemiştir. Örnek, bu iki araştırmacının ismini, kitabın ilerleyen sayfalarında "Millî Folklor Araştırma Dairesi"nin faaliyetleri hakkında bilgi verirken, bu dairenin düzenlediği yukarıda anılan kongre vesilesiyle, anar:

> *"Ancak kongreye çağrılan iki değerli halkbilimcimizin, Pertev Naili Boratav ile İlhan Başgöz'ün son anda programdan çıkartılmaları kongrenin bilimsel amacına gölge düşürmüş, yöneticilerin bu tutumu gerek yurt içinde, gerekse yurt dışında tepkiyle karşılanmıştır."* (Örnek, 1977, s. 113)

Burada Örnek'in tavrı irdelenmeye değerdir. Konu birbirine bağlı iki olaydan meydana gelmektedir: 1948 DTCF tasfiyesi ve 1975 Türk Folklor Kongresi. Öncelikle ikinci olaydan başlanırsa, Örnek, kongredeki olayın mağdurlarını, kongreyi tanıtırken değil de nispeten daha az ilgili gibi duran başka bir yerde zikretmiştir. Bu tavrın sebebi, ilgili dairenin bilimsel duruşunu eleştirme amacı olabilir. Anlaşılan Örnek, adı geçen dairenin kuruluşundan hemen sonra gerçekleştirdiği bilimsel bir toplantıya siyasilerin müdahalesinin bu dairenin itibarını zedelediğini vurgulamak istemiştir. Böylece halkbilim araştırmalarını bir "bireşim"e kavuşturmak için büyük umutlar bağlanan bu "kurum"un, istenileni yapamayacağı şüphesini de dile getirmiştir. Bu noktada biraz geriye giderek siyasi gelişmeleri hatırlamak zorunludur. Mayıs 1972'deki CHP kurultayında Bülent Ecevit, İsmet İnönü'yü tasfiye etmiş (Zürcher, 2002, çev., 379); böylece İnönü devri CHP'sinin yaptığı DTCF tasfiyesi, "yeni" CHP için "tabu" bir konu olmaktan çıkmıştır. 1974'te Ecevit başkanlığındaki CHP iktidara gelmiştir ki tam olarak da anılan kongrenin hazırlık aşamasına denk gelmektedir. Kongre programına Boratav ve Başgöz'ün alınması CHP'nin 1948 tasfiyesi için ilgili bilim adamlarından "özür dilemesi" olarak düşünülebilir. Ancak Ecevit'in 16 Eylül 1974'te istifası ve erken seçime gitmesi, akabinde sağ eğilimli partilerden oluşan Milliyetçi Cephe hükümetinin kurulması (Zürcher, 2002, çev., 380), kongreyi doğrudan etkilemiştir (Pultar ve Aygün Cengiz, 2003: 206). Görüldüğü gibi Örnek, Boratav'a Milliyeçi Cephe hükümeti devrinde yapılmış bir haksızlığı eleştirirken, aynı şahsa 1948'de CHP tarafından yapılan haksızlığın üstünü örtmektedir. Bu tutumunun 1970'li yılların kamplaşmış Türkiye'sinde CHP'yi savunma amaçlı olduğu düşünülebilir.

Öte yandan politik bakımdan eleştiri niteliğindeki bazı ifadelerinin daktilo nüsha, 1977 baskısı ve 1995 yayınında farklılaştığı görülmektedir:

"Uluslararası Türk Folklor Kongresi" tarihinin ve yerinin saptanması kararı alınmıştır. Ancak ikinci toplantı **yapılmamıştır**. (Örnek, daktilo, s. 143-144) (Vurgu bana ait)	"Uluslararası Türk Folklor Kongresi" tarihinin ve yerinin saptanması kararı alınmıştır. Ancak ikinci toplantı **yapılamamıştır**. (Örnek, 1977, s. 106) (Vurgu bana ait)	"Uluslararası Türk Folklor Kongresi" tarihinin ve yerinin saptanması kararı alınmıştır. Ancak ikinci toplantı **yapılamamıştır**. (Örnek, 1995, s. 106) (Vurgu bana ait)
Kurs her yönüyle yararlı olmuş ve gelecek yıllarda da sürdürülmesi karar altına alınmışsa da ne yazık ki bu karar **gerçekleştirilmemiştir**. (Örnek, daktilo, s. 150) (Vurgu bana ait)	Kurs her yönüyle yararlı olmuş ve gelecek yıllarda da sürdürülmesi karar altına alınmışsa da ne yazık ki bu karar **gerçekleştirilmemiştir**. (Örnek, 1977, s. 110) (Vurgu bana ait)	Kurs her yönüyle yararlı olmuş ve gelecek yıllarda da sürdürülmesi karar altına alınmışsa da ne yazık ki bu karar **gerçekleştirilememiştir**. (Örnek, 1995, s. 110) (Vurgu bana ait)
(…) çünkü devletin ve ilgili kuruluşların son zamanlara kadar nedense bir türlü ellerini **uzatmadıkları** ve sahip çıkmadıkları halkbilimini (…) (Örnek, daktilo, s. 158) (Vurgu bana ait)	(…) çünkü devletin ve ilgili kuruluşların son zamanlara kadar nedense bir türlü ellerini **uzatmadıkları** ve sahip çıkmadıkları halkbilimi (…) (Örnek, 1977, s. 114) (Vurgu bana ait)	(…) çünkü devletin ve ilgili kuruluşların son zamanlara kadar nedense bir türlü ellerini **uzatamadıkları** ve sahip çıkmadıkları halkbilimi (…) (Örnek, 1995, s. 114) (Vurgu bana ait)

Hepsi de devletin halkbilimle ilişkisi bağlamında kaleme alınmış yukarıda alıntıların ilkinde Örnek, "yapılmamıştır" kelimesini kendisi yumuşatarak "yapılamamıştır" sözcüğüne dönüştürmüştür. Ancak ikinci ve üçüncü örneklerde hem daktilo edilmiş nüsha hem de 1977 baskısındaki ifadeler daha sertken, 1995 yayınında iki ifade de yumuşatılmıştır. Her ne kadar üçüncü alıntıdaki *"sahip çıkmadıkları"* ifadesinin 1995 baskısında korunmuş olması, dizenin art niyetli olmadığını gösterir nitelikteyse de sonuçta Örnek'in metnine müdahale edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Örnek, halkbilim alanındaki düzensizlikleri ortadan kaldırmanın tek yolu olduğunu düşünmektedir: Kurumlaşma. Bu da ancak üniversitede mümkündür. Kurulacak bir kürsü, bölüm ya da enstitü, uzun süreli araştırma projeleriyle halk yaşamını derinden inceleyerek, yorumlama imkânına sahip olacaktır (Örnek, 1977, s. 120).

Sorunu "yöntem eksiği" olarak tespit eden Örnek, *Türk Halkbilimi*'ne bu konuyla ilgili çok önemli bir kısım koymuştur. Bu kısımda Örnek, daha çok derleme süreci ve toplanan verilerin sağlıklı biçimde fişlenmesi üzerinde durmuştur. Daha çok pratik gayeler dikkate alınarak yazılmış bu bölüm, derleme ve sınıflama noktasını aydınlığa kavuşturma amacını taşımaktadır (Balaman ve Kongar, 1988, s. 343). Örnek'in alan araştırmasında veri toplamak için kullanılan yolları isimlendirmek için "teknik" ismini tercih ettiği, "yöntem" kelimesini kullanmadığı görülmektedir. Esasen bu konuda Türkiye'de en hassas bilim insanlarından olduğu bilinen Doğan Ergun'un konuyla ilgili

iki kitabının Örnek'in bibliyografyasında bulunduğunu dikkate alınırsa (Örnek, 1977, s. 244), bu konuda araştırmacının Ergun'un görüşlerine paralel düşündüğü söylenebilir.[30] Her ne kadar halkbilim tanımında yer alan *"kendine özgü yöntemlerle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan, son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan"* (Örnek, 1977, s. 15) ve eserin başka bir yerinde geçen *"Halk kültürü ürünlerini derleme yöntem ve tekniklerini içeren"* (Örnek, 1977, s. 27) ifadelerinde yöntem kelimesi, "teknik" anlamında kullanılıyor gibi duruyorsa ve ilk alıntıda kelimenin çoğul olması, ikinci alıntıda ise terimin "derleme" bağlamında kullanılması bunu destekliyorsa da bu kullanımlardan ilkinin, tanımı uzatmamak amacına yönelik olduğu düşünülebilir. İkinci kullanım ise alışkanlığın bir sonucu gibi durmaktadır. Bu veriler, Örnek'in Ergun'un düşüncelerini tam olarak içselleştiremediğini, yazım süreci esnasında alıştığı terimleri kullandığını gösterir niteliktedir. Çünkü Ergun'a göre "yöntem"i anlamadaki en önemli hata, onun araştırma sürecinde birden fazla olduğunu düşünmektir. Halbuki bir incelemede tek yöntem kullanılır. Teknikler ise çok sayıda olabilir (Ergun, 1995, s. 51). Kullanılacak olan ise diyalektik yöntemdir (Ergun, 1993, s. 105). Örnek, eserinde "diyalektik yöntem" kelimesini kullanmamaktadır. Açıkçası bu konuda Ergun'la mutabık olduğu veya ondan ayrıldığı noktaları tespit etmek mümkün olmamaktadır. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, Örnek bu kısımda daha çok veri derleme ve bunların düzenli biçimde sınıflandırılması için fişleme üzerinde durmuştur. Halkbilimsel araştırmanın sonraki aşamaları hakkında görüşlerini açıklamamıştır.

Örnek'in bilimsel araştırmaya bakışını bu kısım içindeki sınırlı bazı yargılarından çıkarmak mümkündür. Örneğin, gözlem tekniğiyle ilgili bilgi verirken kullandığı;

> *"Başka bir anlatımla, söz konusu olayları, kendisi de o gruptan biriymişcesine 'yaşamış' olur. Ancak,* **gözlemci***, dikkatini bu türden olayların oluşumu, gelişimi ve sonlanışı üzerinde yoğunlaştırırken,* **nesnelliğini ve yansızlığını da korumak zorundadır**.*"* (Örnek, 1977, s. 55) (Vurgu bana ait)

ve pozitivizmin "gerçeklik bizim dışımızda, yani insandan bağımsız bir olgudur" varsayımına dayanan "araştırmacı nesnel olmalıdır" şeklinde formüle edilebilecek yargısı, günümüzde nitel anlayışı merkeze alan sosyal bilimciler için artık çok anlamlı değildir. Çünkü bir araştırmacının tüm sosyal değerleri ve gerçekliği görmezden gelerek yansız tanımlama yapabilmesi zordur (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 36). Nitekim günümüz sosyal antropolojisinde, ben-öteki diyalogu çerçevesinde temellenen "diyalojik etnografya" anlayışı tam da bu farkındalığı yansıtmaktadır (Atay, 1996, 229-232). Kaldı ki "yorum-çözümleme" aşaması pek çok etkenin devreye girdiği bir süreçtir. Nitekim bizzat Örnek (1977, s. 61-62), kaynak kişilerin niteliği hakkında *"(...) kaynağın kişisel ya da toplumsal niteliği verdiği bilginin kişisel ve toplumsal niteliğini de bir ölçüde etkiler. Örneğin büyük bir yerleşim yerindeki eşraftan birinin söyledikleriyle, orta tabakadan birinin ya da toplumun geleneksel kültür bakımından* ***yozlaşmaya yüz tutmuş kesiminden birinin*** *aynı konuda söyleyecekleri farklıdır (...)"* (vurgu bana ait) tespitini yaparken, kullandığı "yozlaşmaya yüz tutmuş" ifadesiyle; yahut kendi alan araştırması yayınında da (1966) gösterildiği üzere, halk inancı yerine kullandığı "bâtıl inanç" terimiyle nesnel olunamadığının örneklerini vermiştir. İlginçtir ki araştırmacının *"Derleyicinin aynı bölge ya da yöreden olmasının sakıncasıysa birtakım kültürel koşullanmalar sonucu, olayları ve*

olguları izlemede zaman zaman nesnel davranamama olasılığıdır" (Örnek, 1977, 63) endişesi, onu "ötekileştirme" yapmaya itmişe benzemektedir. Örnek'te objektiflik öyle bir tutkudur ki fotoğraf çekimleri hakkında önerileri sırasında kullandığı:

> *"Fotoğraf çektirmeye izin verilmeyen durumlarda* **gizlice** *ve 'teleobjektif' ile çekim yapmak zorunludur. Uzaktan çekim, fotoğraf çektirmekten kaçınan, sakınan kişiler için de geçerlidir. Hatta, makine kendilerine yöneltildiği zaman doğal durumlarını, tavırlarını ve biçimlerini bozma, bir tür 'poz verme'ye geçme, günlük davranış ve hareketlerini değiştirme gibi sakıncaları da ortadan kaldıracağı için,* **uzaktan 'tele' ile gizli çe**KİM **yapılması nesnellik açısından büyük değer taşır**.*"* (Örnek, 1977, s. 66-67) (Vurgu bana ait)

yukarıdaki cümleler, kişi haklarını ihlal eden boyutlardadır; oysa, özellikle görsel malzemenin çekimi ve kullanımı için kişilerin izinlerini almak bir zorunluluktur. Özellikle hassas durumların çekimlerinde -ki tam da Örnek'in 'tele' kullanılmasını tavsiye ettiği durumları kapsamaktadır ve kullanılmalarında izin istememek fotoğrafı çekilen kişiyi çok zor durumlarda bırakabilir (Kümbetoğlu, 2005, s. 181-182). Bu durumun Örnek için sorun oluşturmamasının temel sebebi, araştırılanın ötekileştirme sayesinde "nesne"leştirilmesidir. Nesneleştirme ise, objektiflik tutkusundan destek alır.

Titiz bir kişiliği olduğu kaydedilen Örnek, halkbilim ile ilgili fikirlerini de yıllar içinde işleyerek geliştirmiştir. Bu durumu "halkbilim" tanımında görebiliriz. Araştırmacının halkbilim tanımının olgunlaşması, üç aşamada gerçekleşmiştir:

Belli bir ülkede yaşayan halkın kültür yaratmalarını; geleneklerini, âdetlerini, inanmalarını, törenlerini, müziğini, oyunlarını, masallarını, efsanelerini, türkülerini, geleneksel tiyatrosunu, halk hekimliğini, el sanatlarını, konut yapımını, araç-gereçlerini vb. inceleyen bilim. (Örnek, 1971b, s. 88)
(…) **folklor, yani halkbilimi** bir ülkenin ya da belirli bir bölge halkının **özgün kültür ürünlerinin** tamamını kapsayan; bunları kendine özgü yöntemlerle derleyen, çözümleyen, yorumlayan ve bir bileşime vardırmayı amaçlayan bir bilim dalıdır. (Örnek, 1973, s. 386-387) (Vurgular bana ait)
Halkbilimi (folklor) bir ülkenin ya da belirli bir bölge halkının **özgün kültür ürünlerinin** tümünü kapsayan; bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, çözümleyen, yorumlayan ve bir bireşime vardırmayı amaçlayan […][31] bir bilim dalıdır. (Örnek, 1974, s. 455) (Vurgular bana ait)
Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin **maddî ve manevî alanlardaki kültürel ürünleri** konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, **sınıflandıran,** çözümleyen, yorumlayan ve son aşamada da bir bireşime vardırmayı amaçlayan bir bilimdir. (Örnek, 1977, s. 15) (Vurgular bana ait)

İlk tanım, Örnek'in kendini henüz etnoloji içinde tanımladığı bir devreye aittir. Bu tanımda sadece halkbilimin inceleme konuları üzerinde durulmakla yetinilmiştir. İkinci ve üçüncü tanımlar ise, Örnek'in halkbilimle ilgili sorunlara eğildiği bir devirde yapılmıştır. Dikkat edilirse ilk tanımda "folklor", ikinci tanımda ise "halkbilim" kelimesi öncelenmiş-

tir. Bu durum, 1973'te Türkiye'de bu disiplinin daha çok "folklor" olarak bilinmesinden ötürü, Örnek'in tanımda "folklor" kelimesini önceleyip ardından "halkbilim" kelimesini gündeme getirme gayesinden kaynaklanmaktadır. Yoksa makalenin başlığından da anlaşılacağı üzere, Örnek bu konudaki seçimini halkbilim lehine önceden yapmıştır. Dördüncü tanımda ise, artık "folklor" kelimesini hiç kullanmadığı gibi, iki ve üçüncü tanımlarda yer alan "özgün kültür ürünlerinin" ifadesinin yerine de "maddî ve manevî alanlardaki kültürel ürünleri" ifadesini koymuştur. Böylece bir el kitabı hüviyetinde kaleme alınan bu eserde gözetilen gayeye uygun olarak, halkbilimin tüm kültürü kapsadığı belirtilmiştir. Öte yandan "özgün kültür ürünü" ifadesinin Örnek'i daha sonra rahatsız etmiş olabileceği de düşünülmelidir. Bilindiği gibi, kültürde özgünlük aslında çok da mümkün değildir. Örnek gibi özellikle tarihsel bir bakış açısına sahip olan ve kültürler arası yayılma üzerinde çalışan Alman etnoloji ekolünden gelen bir araştırmacının bu ifadeyi kullanması pek beklenmez (Örnek, 1969, s. 191). Nitekim kendisiyle yapılan bir söyleşide kültürün etkilenmeye ve değişime açık olduğunu vurgulamıştır (Yılmaz, 1978, s. 13). Herhalde Örnek de konunun tartışmalı niteliğini düşünerek, bu ifadeyi tanımının son haline almamıştır. Son tanımdaki bir diğer ek, halkbilimin veriyi nasıl işlediğine dair yapılan belirlemelere "sınıflandıran" sözcüğünün eklenmesidir. İlginçtir ki "sınıflama" da tarihsel bir öz içermektedir. Araştırmacının veriyi belli noktalar çerçevesinde düzenlemesi, aynı zamanda ister istemez bir "sınırlandırma" işlevi görür. Son üç tanımın da değişmeyen öğelerinin başında gelen "bir bireşime vardırmak" amacı, modern bilimin temel hedeflerinden birinin bu tanıma yansımasıdır ki o da "bilim genellemelere gitmelidir" şeklinde özetlenen bir görüştür (Yıldırım ve Şimşek, 2000, s. 37). Bu beklentisi de, Örnek'in devrinin bir akademisyeni olarak, pozitivist yönünü gösterir niteliktedir.

Yukarıdaki tanımdan halkbilime bakış açısı rahatlıkla çıkarılabilen Örnek'in 1973'ten bu yana folklorla ilgili hemen her yazısında üzerinde durduğu bazı konular vardır. Bunların başında "folklor" kelimesinin yaşadığı anlam kaymasına bağlı olarak, sözcüğün "halk oyunları" veya "halk müziği" olarak anlamlandırılması gelmektedir. Bu devirde ortalığı kaplamış olan "folklor sanatçısı" gibi ifadelerden (Örnek, 1973, s. 387) son derece rahatsız olan araştırmacı, bu hatanın Türkiye'de halkbilimiyle ilgili derneklerin, sözde "folklorcu"ların, kurumların, sanayi kuruluşlarının, turistik büroların, basının, radyo ve televizyonun tavırlarından kaynaklandığını düşünmektedir (Örnek, 1977, s. 16). Öte yandan şu nokta da dikkatten kaçmamaktadır ki Örnek, 1973 yılında yayımladığı bir makalesinde (s. 387) kullandığı;

> *"(...) folklor terimi bilimsel anlamdan o denli uzaklaştırılarak kullanılmaya başlanmıştır ki, gazinocular bile piyasa türkücülerini "folklör yıldızı!" –hiç değilse folklor deseler- olarak tanıtmaya başlamışlardır.* **Bu yıldızlar (!) ve garip giysileri, yadırgatıcı, itici davranışlarıyle nice yerden bitme müzik toplulukları adlarının başına birer "folklor" ya da "folk" şapkası oturtarak, sözüm ona, "Türk folkloru"nu yayma çabasına girişmektedirler.** *Halk oyunlarının amatör oyuncuları "folklor yapıyoruz" gibi ne yaptıkları işe, ne de Türkçeye uygun düşen deyimler kullanmaktadırlar."*
> (Vurgu bana ait)

gibi sert cümlelere *Türk Halkbilimi*'nde yer vermemektedir. Bunun sebebi, toplumun her kesiminden müşterisi olan İş Bankası'nın Örnek'ten bu cümleleri çıkarmasını talep etmiş olması veya Örnek'in bankanın pozisyonunu düşünerek otosansür yapması olabilir. Ancak konuyla ilgili elde herhangi bir delil de bulunmamaktadır. Hangi sebebe bağlı olursa olsun, sonuç değişmemektedir. Yukarıda görüldüğü gibi Örnek, bu yargılarıyla oldukça muhafazakâr bir çerçeve sunar. Oysa halk bilgisinin yenilenmesi gerektiğini şu cümlesiyle:

> *"Türk halkbilimi henüz durağan nitelikteki anlayıştan canlı ve üretici anlayışa geçememiştir."* (Örnek, 1977, s. 242)

açıkça ifade eden Örnek, bu yenilenmenin niteliğiyle ilgili oldukça elitist bir bakış açısını dillendirir:

> *"Böyle bir ortamda, ulusal özlerimizden ve kültürel değerlerimizden çağdaş yaratmalar aşamasına varmak elbet ki kolay değildir.* **Bu tıkanıklığı gidermenin yolu devletin benimsediği bir kültür politikasından geçmek zorundadır**. *Böyle bir kültür politikasıysa henüz gerçekleştirilememiştir. Temel çizgileriyle halkımızın sezgisine, beğenisine, becerisine ve yaratma gücüne dayandırılacak kültür politikamız;* **kültürel değerlerimizin yozlaşıp yok olmasını önleyeceği** *gibi, onları koruyup arıtarak yerelliklerine ve ulusallıklarına çağdaş boyutlar kazandıracaktır. Kültürümüzün atardamarından beslenecek çağdaş yaratmalar hem ülkemize saygınlık kazandıracak, hem de insanlığın ortak kültürüne katkıda bulunacaktır."* (Örnek, 1977, s. 242) (Vurgular bana ait)

Burada pek çok soruyu davet eden yargılarla karşı karşıyız. Öncelikle "çağdaş yaratma"nın ölçütlerini kim belirleyecektir? Bu konuda Örnek'in yanıtı şaşırtıcı değildir: Elbette "devlet". Devletin politikasını kim belirleyecektir: Elbette "uzmanlar". Örnek, Cumhuriyet devrindeki hemen her aydının açmazına düşmüştür: "Kültürümüz yozlaşıyor! Buna devlet müdahale etsin!" Bu bağlamda Örnek'in sert bir şekilde eleştirdiği "folk şapkalı müzik grupları" niçin "çağdaş yaratmalar" kapsamına alınmamaktadır? İşin gerçeği şu ki her "yeni" belli grupların gözünde başta "yoz"dur. Bu "yeni"ler bir takım aşırılıklar da gösterebilirler; ancak zaman ilerler ve yılların yıpratıcı etkisini başarıyla atlatan dünün "yoz"ları, bugünün "klasik"leri olur.[32]

Örnek'in hassasiyetle durduğu bir başka konu ise "etnografya" teriminin kullanımıyla ilgilidir. Daha önce kısaca işaret edildiği üzere, Türkiye'de "maddî kültürü inceleyen bilim" anlamındaki kullanışa itiraz eden Örnek;

> *"Bu arada, ülkemizde halkbilim alanına giren maddi kültür ürünlerinin 'etnografya' adı altında, ayrı bir konu olarak ele alınması* **alışkanlığının** *da doğru bir tutum olmadığını belirtelim. Uluslararası terminolojide 'etnografya' bir halkın, bir toplumun, bir etnik grubun yaşama biçimiyle bu biçimin içeriğini oluşturan maddî ve manevî kültür öğelerini betimleyerek ortaya koyma anlamında kullanılmaktadır. Zaten terimin sözlük yapısı da aynı anlama gelmektedir."* (Örnek, 1977, s. 16) (Vurgu bana ait)

diyerek, bu konudaki görüşünü ifade etmiştir. Alıntıladığımız bu kısmın eserin daktilo edilmiş halinde bulunmaması (Örnek, daktilo, s. 3), üstelik daktilo nüshada olan; fakat baskıda değiştirilen şu ifadeler;

(…) bu amaçla düzenlediği araştırma gezilerinde elde edilen 'folklorik' ve **'etnografik'** gereç arşive kazandırmaktadır. (Örnek, daktilo, s. 157) (Vurgu bana ait)	(…) bu amaçla düzenlediği araştırma gezilerinde elde edilen 'folklorik' gereç arşive kazandırılmaktadır. (Örnek, 1977, s. 157)

Örnek'in etnografya hakkındaki düşüncelerini ne zaman değiştirdiğini sorgulatır niteliktedir. Bu noktada Örnek'in 1973 yılında, konuyla ilgili düşüncelerini öğrenmek aydınlatıcı olabilir:

> *"***Maddî kültür ürünlerini, yani etnografik malzemeyi** *toplayıp, sistemli bir biçimde sergileyen (...)"* (Örnek, 1973, s. 386) (Vurgu bana ait)

Görüldüğü gibi Örnek, 1973-1976 yılları arasında, 1977'de eleştirdiği araştırmacılar gibi düşünür görünmektedir. Oysa daha önceki bir yayınında (1971b: 80) etnografya 1977 yılındaki düşüncelerine paralel biçimde tanımlanmıştır. Bu tutarsızlık, eldeki verilerin ışığında açıklanamamakta, olsa olsa araştırmacının yaygın "alışkanlığın" etkisinde kaldığını düşündürmektedir. Örnek'in folklor ile etnografyayı bir görme yaklaşımı, kültürün bütüncül olduğu (Haviland, 2002, çev., s. 74-76) belirlemesinin bir yansımasıdır. Her ne kadar Örnek de eserlerinde yer yer kültürü maddî-manevî olarak ikiye ayırıyorsa da (Örnek, 1977, s. 15), bağlamı dikkate alındığında, bu kullanımların amacının genel okuyucuya halkbilimin kültüre bütüncül bir biçimde baktığını göstermek olduğu anlaşılıyor. Çünkü Örnek'in devrindeki genel anlayışta folklor, sadece "manevî kültür"le ilgili bir disiplindi. Hatta aynı kürsüde görev yaptığı Acıpayamlı da bu ikiliği savunuyordu (1961, s. 163). [33]

4. Klasikleşmiş Bir Eser ve Etkileri

Türk Halkbilimi, otuz yedi yıl içinde sadece üç baskı yapabilmiştir. Yazarının kitabın ilk basımından üç yıl sonra aniden vefat etmesi, kitabın yeni baskılarının hemen yapılmasını engellemiştir. Yazıldığı devirde alanının tek derli toplu el kitabı hüviyetinde olan bu eserin uzunca bir süre piyasada bulunmaması, eserin etkisini azaltan bir hususdur. Öte yandan ilk baskı hakkında tespit edebildiğimiz kadarıyla tek bir tanıtma yazısı çıkmıştır. Ali Rıza Balaman'ın kaleme aldığı bu yazı (1978), eseri bütünüyle tanıtmayı amaçlamıştır. Balaman, eserde etnografya müzelerinden bahis olmaması (s. 75) dışında herhangi bir noktayı eleştirmemiştir. Ayrıca Örnek'le kitap ve halkbiliminin sorunlarıyla ilgili bir de söyleşi yapılmıştır (Yılmaz, 1978, s. 12-13).

Eserin uzun vadede etkisini tespit etmek oldukça güçtür. Ancak özellikle tekniklerle ilgili bazı pratik bilgilerin verilmesinin ve fişleme tekniğinin somut biçimde işlenmesinin araştırmacılara çok faydalı olduğu muhakkaktır. Özellikle sosyal normları birbirinden ayırma konusunda gösterdiği başarı, konuyla ilgili yayınların pek çoğunda referans olarak kullanılması sonucunu doğurmuştur.

Örnek sonrasında Türk Halkbilimi alanında fazla el kitabı kaleme alınmamıştır. Bunlardan iki tanesinde Örnek'in etkisinin ne ölçüde olduğu incelendiğinde; özellikle Sezen'in *Halk Bilimi ve Derleme Metotları* isimli çalışmasında, yazarının da belirttiği gibi (1996, s. 50), Örnek'ten büyük ölçüde yararlanılmıştır. Giriş ve iki bölümden oluşan eserde halkbilimin tanımı ve alanı, sosyal normlar, Türk folklorunun kaynakları ve konuyla ilgili yayınlar hakkında verilen bilgiler hususunda Örnek'in eserinden sıkça alıntı ve özetlemeler yapılmıştır. Artun'un *Türk Halkbilimi* isimli çalışmasında da Örnek'ten çokça yararlanılmıştır. İki çalışmada da ortak olan ve Örnek'ten alınan bilgilerin başında halkbilim tanımı gelmektedir.[34] Yine sosyal normlar konusu da neredeyse tamamen Örnek'in yaklaşımı doğrultusunda kaleme alınmışlardır.

Yukarıdaki etkilerin dışında, Örnek'in istemeden de olsa halkbilimin yanlış konumlanmasında rolü olmuştur. Yukarıda da vurgulandığı gibi Örnek, "etnoloji" tabanından geliyordu. Bu durum, folklora bakışını derinden etkilemiştir. Örnek, kitap boyunca geçiş dönemleri ve inançlar üzerinde durmuş, halk edebiyatını sadece halkbilimin alt konularını sıralarken sadece isim olarak zikretmiştir. Hatta ilginçtir ki *Türk Halkbilimi*'nde "folklor" konusunda küçük broşürleri bile tanıtan Örnek, bu konuda çok erken bir tarihte yayımlanmış olup "folklor"la ilgili oldukça değerli bilgiler veren bir kitabı, Pertev Naili Boratav'ın *Halk Edebiyatı Dersleri*'ni atlamıştır. Bu farkında olmama halinin kitabın isminden kaynaklanıp kaynaklanmadığı bir soru işaretidir. Örnek'in halk edebiyatı konusundaki ketumiyeti, "edebiyat"ı kendi araştırma alanı olarak görmemesinden dolayıdır. Kendisinin vurguladığı gibi (1977, s. 8) halkbilimin alanı oldukça geniştir ve o, sadece kendi uzmanlık alanı olan konulara değinmiştir. Aslında bu durum bir kitap için doğal sayılabilir; ancak Örnek'in aynı tavrı kurduğu Halkbilim kürsüsünde de devam ettirdiği ve bu kürsünün müfredatında "halk edebiyatı"na yer verilmediği görülüyor.[35] Aynı tavır Örnek'ten sonra da devam etmiştir. Hem kitabın hem de DTCF Halkbilim kürsüsünün bu duruşu, halk edebiyatı ile halkbilimin ayrı alanlar olarak tasnif edilmesine yol açmıştır. Buna bağlı olarak özellikle "edebiyat" tabanlı halkbilimciler kendi çalışmalarını "halk edebiyatı" alanı içinde görmüşler, sanki bu alan halkbilimden ayrı bir disiplinmiş gibi davranmışlardır. Bu sebeple Türkiye'de bazı üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinin içinde "Halkbilim" değil, "Halk Edebiyatı" anabilim dalları kurulmuştur. Oysa her ne kadar Örnek'in yaklaşımında pek görülmese de "edebiyat" halkbilimi alanının her zaman en önemli alt konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Örnek'in, özellikle ABD'de yapılan ve halkbilimini kuramsal bakımdan çok değiştiren gelişmelerden pek haberdar olmadığı söylenebilir. Örneğin Dan Ben Amos'un, 1972 yılında yayımlanan ve folkloru *"artistik bir aksiyon"* olarak değerlendiren yargısının (2006, s. 47), Örnek'te hiçbir karşılığı yoktur. Böylece etnolog kökenli halkbilimciler "edebiyat"tan uzak dururlarken, "edebiyat" kökenli halkbilimciler de alanları dışında gördükleri konulara bir süre sırt çevirmişlerdir. Böylece zaman içinde DTCF kaynaklı halkbilim anlayışı iyice kenarda kalmıştır. Bu durum ise, halkbilim çalışmaları için çok gerekli olan sosyal bilim eğitiminin yeterince edinilememesine yol açmıştır.

Yukarıdaki belirlemelerin ışığında, hepsi de Örnek'in kitabından sonra yayınlanmış olan ve halkbilim alanında el kitabı vasfına sahip üç çalışma, halk edebiyatına yaklaşımları açısından incelendiğinde aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır:

1988 yılında yayımlanmış olan Sait Evliyaoğlu ve Şerif Baykurt'un kaleme aldıkları *Türk Halkbilimi* isimli çalışmada folklor ve halk edebiyatı ayrı alanlar olarak tanıtılmaktadır. Yazarlara göre, anonim olan edebiyat ürünlerini folklor, belli bir yaratıcının meydana getirdiği ürünler ise halk edebiyatının konusudur (s. 99-100). Bu tasnifin Örnek'ten kaynaklandığını söylemek mümkün değildir. Bu yaklaşımın öncüsü Boratav'dır. Adı geçen araştırmacı, farklı çalışmalarında bu tespitini tekrarlamıştır (Boratav, 1991, 29, 32-33).

1996 yılında yayımlanmış olan Lütfi Sezen'in yazdığı *Halk Bilimi ve Derleme Metotları* isimli çalışmada ise halk edebiyatı, halkbiliminin alt alanı olarak zikredilmiştir (s. 4). Ayrıca Sezen, Evliyaoğlu ve Baykurt'tan farklı olarak, halk edebiyatının hem anonim hem de ferdî ürünleri kapsadığını düşünmekte; folklorun, halk edebiyatından daha kapsamlı olduğunu ifade etmektedir (s. 28).

İlk baskısı 2005 yılında yapılmış olan Erman Artun'un *Türk Halkbilimi* isimli kitabında da halkbilimin konusu, halk edebiyatını kapsayacak biçimde ele alınmıştır. Her ne kadar eserde Baykurt'un bir çalışmasından naklen, anonim ürünlerin halk biliminin, ferdî ürünlerin ise ilgili bilim dallarının alanına girdiği, eleştirilmeden nakledliyorsa da (Artun, 2013, s. 3) kitabın başka kısımlarındaki tercihler ve bilgilerden (s. 492-493) ferdî ürünleri de halkbilim kapsamına aldığı anlaşılmaktadır.

Bu noktada üç çalışmada da halk edebiyatının, halkbilimden yadsınmadığı görülmektedir. Ele aldığımız kitaplardan Sezen'in eseri, halkbilimin araştırma konularıyla ilgili bilgi vermediği için ayrı tutulursa, Evliyaoğlu ve Baykurt'un kitabında halk edebiyatı konularından sadece anonim olanlar kısaca tanıtılmış; Artun'un kitabında ise halk edebiyatına hiç yer verilmemiştir. Böylece söylem düzeyinde halk edebiyatını, halkbilimin kadrosuna veren anlayış, uygulamada farklı bir yola girmiştir. Halbuki halkbilimin bütünlüğünü vurgulamak adına, ele alınan diğer konuların yanında halk edebiyatına da yer verilmesi uygun olacaktır. Bu bağlamda Batıda yazılan ve bir disiplini tanıtan "Giriş" kitaplarında ilgili bilim dalının bütün alt alanları tanıtılmakta, böylece bütünlük bozulmamaktadır.

Sonuç

Türkiye'de kuruluş aşamasından itibaren "sorunlu" bir disiplinin en güçlü temsilcilerinin yetiştiği DTCF Etnoloji bölümü, kurgulanışından itibaren "öteki"ne değil, kendi toplumu içindeki "durağan"a odaklanmıştır. Bu durumun başlıca iki sebebi vardır. İlki kısıtlı imkânları olan bir ülkede "dışarı"yı araştırmanın pratik olarak mümkün olmaması, ikincisi ise hızlı bir değişim sürecinden geçen ülkenin "yerinde sayan" kesimlerin ilerlemeye ayak uyduramamalarının sebeplerini bulma ihtiyacıdır. Böylece etnoloji müfredatı genellikle "öteki" hakkında bilgi veren derslerden oluşurken akademisyenlerinin mesailerini neredeyse tamamen "biz"i incelemeye ayırdığı bir yapıya dönüşmüştür. Bu çizgi içinde kendine yer bulan Örnek, ilk çalışmalarından itibaren "inanç" ve "uygulamalar" alanında yoğunlaşmış, ömrünü özellikle toplumu "destekleyen" veya "köstekleyen" hususların neler olduğunu tespit edip irdelemeye vakfetmiştir. Bu bağlamda etnolojiden başladığı yolculuğunu halkbilimde tamamlamıştır. Ancak onun arka planını oluşturan etnoloji, bariz biçimde halkbilim anlayışını etkilemiştir. Başyapıtı olarak kabul edilen *Türk Halkbilimi*'nde bu yaklaşımının izleri takip edilebilmektedir.

Öncelikle etnolojiyi Türkiye'nin sorunlarının çözümünde önemli bir disiplin olarak gören Örnek'in yazdıklarında halkbilim terimine rastlanmamaktadır. Daha sonraki çalışmalarında etnolojinin alt alanı olarak tarif ettiği halkbilimi, sonunda etnolojinin tahtına oturtmuştur. Bu duruma bağlı olarak da etnoloji için olan beklentilerini, halkbilime adapte etmiştir. Ayrıca onun "etnolojik" yaklaşımı, kendisi istemese de, uzun vadede bir "halkbilim", "halk edebiyatı" farklılığı yanılsamasının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Hatta bu durum, belli bir süre için "halkbilim versus halk edebiyatı" olarak da isimlendirilebilir. Bu algı ise, edebiyat temelli halkbilim çalışmalarının sosyal bilim içeriğinin zayıflamasına yol açmıştır.

NOTLAR

1 Gulbenkian Komisyonunun hazırladığı raporda (1996, s. 22-37)) folklorun durumu söz konusu edilmemiştir. 19. yüzyılda folklor ve sosyolojinin araştırma alanları için bkz. (Atay, 2000, s. 156).

2 Nitekim halkbilimin ilk alan araştırması teknikleri kitabını kaleme alan K. Goldstein (çev., 1977, s. V), bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *"Metotlar hakkında okuduğum eserlerden edindiğim bilgilerin bir sentezini yapınca, folklorun ilmî bir disiplin olarak kendine mahsus pek az sistematik saha metotlarına sahip olduğunu ve kültürel antropoloğların metotlarının (ki bunların bazıları birçok folklor derlemeleri yapmıştır) folklor saha araştırıcılarının ihtiyaçlarını karşılamağa müsait olduğunu anladım."*

3 Halkbilim kuramlarıyla ilgili bir kitap (Çobanoğlu, 1999) ile antropoloji kuramlarıyla ilgili bir kitabın (Özbudun, Şafak ve Altuntek, 2007) kısa bir karşılaştırılması bunu açıkça gösterecektir.

4 Bu makalenin yazarının bizzat şahit olduğu üzere, tüm "halk edebiyatı"nın bir seminerlik konu olduğunu iddia eden veya başka alanlarda yüksek lisans yapmış öğrencileri, "kolay" olduğu gerekçesiyle halkbilim alanına yönlendiren akademisyenlerin varlığı bu durumun göstergesidir.

5 1948 DTCF davası sırasında fakültenin dekanı Enver Ziya Karal, halk edebiyatını "bir şikâyet edebiyatı" olarak değerlendirmiştir (Öztürkmen, 1998, s. 177).

6 Ankara Üniversitesi DTCF Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde 1938 yılında P. N. Boratav tarafından "Halk Edebiyatı" dersleri açılmış, 1948 yılında "Folklor" kürsüsüne dönüşmüşse de aynı yıl kürsü lağvedilmiştir (Örnek, 1977, s. 119).

7 Bu değerlendirmeyi devrin Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemseddin Sirer yapmıştır (Öztürkmen, 1998, s. 157).

8 1948 DTCF tasfiyesi ve P. N. Boratav'ın "Müdafaa" metni için bkz. (Çetik, 1998).

9 1966 yılından itibaren başlayan bu dönem "Bilimci devre" olarak isimlendirilmektedir (Yıldırım, 1998, s. 66-67).

10 Örneğin kendisi de 1920'li yıllardan itibaren folklor araştırmacısı olan M. Şakir Ülkütaşır'ın Türkiye'de halkbilim araştırmalarının tarihçesini özetleyen kitabının adının *Cumhuriyet'le Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları* (1973) olması veya İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi yayınları arasında çıkan bir rehberin *Folklor ve Etnografya Kılavuzu* (Anonim, 1949) adını taşıması, bu bakış açısının oturmuşluğunu gösterir niteliktedir.

11 Daktilo edilmiş nüshada tarih yoktur; fakat içindeki bir kayıt, hazırlandığı zaman dilimini tayin etmede ipucu verir niteliktedir: *"Bakanlık, kongrede okunan ve tartışılan bildirilerin tümünün bölüm bölüm yayımlanması hazırlığına girişmiş, bunların ilkini de yayımlamıştır. (I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I. Cilt, genel konular, Ankara 1976)"* (Örnek, daktilo, s. 147). Dikkat edilirse ilgili kongrenin sadece ilk cildinin yayımlandığı söyleniyor. *Türk Halkbilimi*'nin 1977 baskısın-

da ise eserin II. ve IV. ciltlerinin de yayımlandığı ifade edilmektedir (s. 109). İlgili kongrenin I. cildine yazdığı "Sunuş" yazısında Nail Tan da diğer ciltlerin müteakiben yayımlanacağı bilgisini vermektedir (Tan, 1976, s. 3). Diğer ciltlerin de 1976 yılı içinde çıktığı bilindiğinden, tüm bu bilgiler daktilo nüshanın 1976 yılının başlarında tamamlandığını göstermektedir.

12 Bu nüshayı bulup bana yollayan sevgili hocam Doç. Dr. Serpil Aygün Cengiz'e çok teşekkür ederim.

13 Karşılaştırmayı yapmamda yardımcı olan Sagıp Atlı, Muhammed Özdemir, Gonca Kuzay Demir ve Fatma Alkan'a teşekkür ederim.

14 Daktilo edilmiş nüshada ölümden sonra yapılan işlemleri sayılırken helva dağıtıldığı bahsi geçmektedir. Daktilo nüshada önce "helva dağıtılır, 'kırklığı dağıtılır'," denmiş; ancak "dağıtıldığı" kelimesi iki defa arka arkaya yazıldığından anlatım bozukluğu oluşturunca, "helva"dan sonra gelen "dağıtıldığı" kelimesi silinmiştir. "Helva" kelimesinin bitiminde üstüne el yazısıyla "sı" eki yazılmıştır. Böylece "helvası, 'kırklığı' dağıtılır" şeklinde ifade düzeltilmiştir. Ancak bu ek "su" okunabilecek biçimdedir. 1977 baskısında dizgiciler, "sı" ekini "su" şeklinde okuyup dizmişlerdir. Bu durum tashih sırasında gözden kaçmıştır. İşte bu hata, 1977 baskısında esas alınan nüshanın elimizdeki daktilo edilmiş metin olduğunu göstermektedir. Başka bir nüshada aynı hatanın tekrar etmesi ve çözümün eldeki daktilo edilmiş nüshadaki gibi yapılması düşük bir ihtimaldir.

15 s. 98, satır: 30, "1974 Yıllığ"ı değil, "1975 Yıllığı"; s. 100, satır: 24, "Halk Mecmuası" değil, "Halk Bilgisi Mecmuası"; s. 101, satır: 6, "Derneğin" değil, "Derginin"; s. 108, satır: 35, "1974" değil, "1975"; s. 109, satır: 28, "400" değil, "40"; s. 123, satır: 9, "Tazminattan" değil, "Tanzimattan"; s. 149, satır: 20, "böyle bir olmasında" değil, "böyle bir ad olmasında"; s. 204, dn: 23, "Gerdek" değil, "Gerek"; s. 221, satır: 18-19, "ölü yemeği" değil, "ölü ekmeği"; s. 221, satır: 19-20, "hayat yemeği" değil, "Hayrat yemeği", vb.

16 DTCF etnoloji kürsüsünden Orhan Acıpayamlı ve Örnek, halk inançları ve geçiş dönemleri üzerinde çalışırken; Nermin Erdentuğ, Doğu Anadolu köylerinde araştırma yapıyordu (Erdentuğ ve Magnarella, 2000, s. 49-50, 55-56, 61-62).

17 İstanbul Üniversitesi'nde C.W. Hart tarafından kurulan bölümde ilk doktora yapan Nephan Saran ve Hart, öğrencilerin üniversite giriş sınavlarında yaşadıkları sorunlar, İstanbul'da suçlu çocuklar ve gecekondu konularına ilgi göstermişlerdir (Saran, 1971, 1-4). Daha Hart'ın ilk dersinde (1971) "ilkel" kelimesini kullanmayıp antropolojiyi, Kroeber'den aldığı *"Antropoloji aslında bir düşünme düzeni olaylara belli bir açıdan bakış tarzıdır"* (s. 5) yargısı üzerinden açıklaması, bu bölümün ilerideki faaliyetlerinin alanını belirtir gibidir.

18 Bu noktada Lewis'in çalışmaları hatırlanmalıdır. Lewis, önce Meksika'daki bir köy (2002, s. 11), ardından da ABD'de yaşayan Porto Rikolular üzerinde (bt, s. VII) çalışmıştır.

19 Bu tanım aynen (Örnek, 1971b, s. 42)'de de mevcuttur.

20 Örnek'in bu düşüncelerini sonraki yıllarda da değiştirmediği, ilkellerle ilgili olarak telif ettiği kitabında (1971a: 21-23) aynı ifadelere yer vermesinden anlaşılmaktadır.

21 Elit bir grubun ya da sınıfın halkı kontrol etmesi gerektiği fikrinin izleri insanlığın erken devirlerine kadar götürülebilir. Bu anlayışın Platon kökleri için (Popper, 1994, çev., 122-137) bakılabilir; ayrıca Türk tecrübesi (Mardin, 1992, s. 133-138)'de veciz biçimde özetlenmiştir.

22 Erdentuğ'un Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan iki kitabında da (1977; 1981) bu çırpınışlar belirgindir.

23 Bu çalışmaların toplu bibliyografyası için bkz. (Erdentuğ, 1985, s. 450-498)

24 Etnoloji kürsüsündeki hocaların "ilkel" topluluklar üzerinde az yayın yapmaları, öğrencileri

ders notuna bağımlı hale getirmiştir. Nitekim 1980'li yıllarda bölüme dahil olan Aygen Erdentuğ da bu konudaki yetersizliği görünce bir dizi makale yayınlama gereği duyduğunu yazmaktadır (Erdentuğ ve Magnarella, 2000, s. 71).

25 Örnek'in hayatı için bkz. (Balaman, 1981, s. 343-344).

26 Konuya ileride değinilecektir. Örnek'in adı geçen bildirisi yayımlanmıştır (Örnek, 1975, s. 101-112).

27 Orijinal metinde aynen bu şekildedir. "Sultası altında" ifadesinin hatalı yazımı olduğu düşünülebilir.

28 AÜ DTCF Dekanlık arşivinde bulunan Sedat Veyis Örnek'in personel dosyası. *TÜBİTAK SOBAG destekli 114K576 numaralı Sedat Veyis Örnek Sözlü Tarih, Biyografi ve Belgelik Çalışması* başlıklı proje kapsamında elde edilen bu bilgi için Doç. Dr. Serpil Aygün Cengiz'e teşekkür ederim.

29 Eserin daktilo edilmiş nüshasında "halkbilimi" yazımı tercih edilmişken; 1977 yılında basılmış nüshada "halkbilim" biçimi vardır. Örnek'in sonradan, bu yıllarda Türk Dil Kurumu'nun yabancı kökenli disiplinlerin adlarını Türkçeleştirirken benimsediği imlâyı kabul ettiği anlaşılıyor.

30 Örnek ile Ergun'un dost olmalarının da (Örnek, 1979b, XXIII) bu etkilenmede payı olduğu söylenebilir.

31 […] ile geçtiğimiz kısım Örnek'in diğer çalışmalarında tanım dışında bırakıp ayrı bir paragrafta açtığı halkbilimin araştırma konularıdır. Burada farklı bir kompozisyonu tercih etmiş, konuları tanımın içine yerleştirmiştir.

32 Örnek'in, vaktinde adlarını vermeden eleştirdiği bu gruplar veya şarkıcılar hakkında günümüz halkbilimcilerinin makaleler yazdığı (Yıldırım, 1999; Çobanoğlu, 2000) göz önüne alındığında, bu konuda halkbilimcilerin anlayışının oldukça değiştiği görülmektedir.

33 Ancak adı geçen akademisyenin bu görüşünden sonradan vazgeçtiği anlaşılmaktadır (Acıpayamlı, 1982, s. 33-35).

34 Her ne kadar Sezen (1996, s. 3-4), tanımı P.N. Boratav'a ait olarak göstermişse de dikkatsizlik eseri olduğu bellidir.

35 Halkbilim kürsüsünün 1981-1982 ders yılı programında "zorunlu" alan dersleri şunlardı: Halkbiliminde Ana Yapıtlar I-II, Kıtalar Halkbilimi, Halkbilimine Giriş, Halkbiliminde Temel Kavramlar ve Terimler, Halkbilim Tarihçesi ve Ekolleri, Türk Halkbilimine Giriş, Halkbiliminde Araştırma Yöntem ve Teknikleri, Geçiş Dönemleri I-II, Halk Sanatları ve Mimarisi, Halkbiliminde Ana Yapıtlar III, Halk Sanatları ve Mimarisi Semineri, Gelenek ve Görenek Semineri (4. Yıl programda yoktu) (Erdentuğ ve Magnarella, 2000, s. 70).

Kaynakça

Acıpayamlı, O. (1961). "Türkiye Etnolojisine Ait Bazı Meseleler". *Anadolu / Anatolia*, 6, 163-177.

Acıpayamlı, O. (1982). "Folklor Konusunda Değişik Anlayışlar". *II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, I. Cilt Genel Konular* içinde (27-36). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Ahmed, S. E. (1995). İslâm ve Antropoloji. (B. Gencer, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1989).

Amos, D. B. (2006). "Şartlar ve Çevre İçinde Folklorun Bir Tanımına Doğru". M.Ö. Oğuz, M. Ekici, N. Özdemir, G. Öğüt Eker, S. Gürçayır, (Haz.), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, 1* içinde (37-57). Ankara: Geleneksel Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1972).

Anonim. (1949). *Folklor ve Etnografya Kılavuzu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Müze ve Arşivi Yayınları.

Artun, E. (2013). *Türk Halkbilimi* (10. Baskı). Adana: Karahan Kitabevi.

Atay, T. (1996). "Sosyal Antropoloji'de Yöntem ve Etik Sorunu: Klasik Etnografi'den Diyalojik Etnografi'ye Doğru". Lordoğlu, K. (Ed.), İnsan, Toplum, Bilim 4. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi Bildiriler 1995 içinde (221-240). İstanbul: Kavram Yayınları.

Atay, T. (2000). "Kavramlar Kargaşası Bilim Dalları Çatışması: Dünyada ve Türkiye'de 'Sosyal İçerikli' Antropolojiyi Adlandırma Sorunu". *Folklor/Edebiyat*, VI/22, 135-161.

Balaman, A. R. (1978). "Türk Halkbilimi". *Türk Dili*, XXXVII/316 (Ocak), 74-75.

Balaman, A. R. ve Kongar, E. (1988). "Sedat Veyis Örnek". E. Kongar, (Ed.), *Türk Toplumbilimcileri, 2* içinde (331-368). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Boratav, P. N. (1991). "Folklor, Halk Edebiyatı ve Âşık Edebiyatı". *Folklor ve Edebiyat 1982* içinde (25-34). İstanbul: Adam Yayınları (Orijinal çalışma basım tarihi 1938).

Çetik, M. (Haz.). (1998). Üniversitede Cadı Kazanı 1948 DTCF Tasfiyesi ve Pertev Naili Boratav'ın Müdafaası. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çobanoğlu, Ö. (2000). "Barış Manço Araştırmalarının Önemi ve Yöntemi Üzerine Tespitler". *Millî Folklor*, 46 (Yaz), 40-46.

Dundes, A. (2006). "Halk Kimdir?. M.Ö. Oğuz, M. Ekici, N. Özdemir, G. Öğüt Eker, S. Gürçayır, (Haz.), *Halkbiliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar, 1* (2. Baskı) içinde (11-37). Ankara: Geleneksel Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1980).

Erdentuğ, A. (1985). "Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Antropoloji Bibliyografyası (1935-1985)". *Antropoloji*, 12 , 451-498.

Erdentuğ, N. ve Magnarella, P. J. (2000). "Türkiye'deki Üniversitelerde 'Sosyal Antropoloji'nin Dünü ve Bugünü: Biyo-Bibliyografik Bir Değerlendirme". *Folklor/Edebiyat*, VI/22 (2), 43-104.

Erdentuğ, N. (1982). "Etnoloji Kürsüsünde Öğretim ve Araştırma Açısından Gelişme (Tarihçe)". *Antropoloji*, 10, 3-7.

Erdentuğ, N. (1985). "Niçin Ülkemizde 'Sosyal Antropoloji' Bilimine İhtiyaç Vardır". *Antropoloji*, 12, 5-8.

Erdentuğ, N. (1977). *Sosyal Âdet ve Gelenekler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdentuğ, N. (1981). *Türkiye'de Çağdaşlaşma Eğitim ve Kültür Münasebetleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Erdentuğ, N. (2000). "Ülkemizdeki Antropoloji ve Etnoloji Bilimlerine Ne Oldu?". *Folklor/Edebiyat*, VI (22), 15-16.

Ergun, D. (1993). *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı* (6. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Ergun, D. (1995). *Sosyoloji ve Tarih* (3. Baskı). Ankara: İlke Kitabevi.

Evliyaoğlu, S. ve Baykurt, Ş. (1988). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Ofset Reprodüksiyon Matbaacılık.

Feyerabend, P. (1999). *Yönteme Karşı*. (E. Başer, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (orijinal çalışma basım tarihi 1996).

Goldstein, K. (1977). *Sahada Folklor Derleme Metotları*. (A. E. Uysal, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1964).

Gulbenkian Komisyonu. (1996). *Sosyal Bilimleri Açın*. (Ş. Tekeli, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1995).

Hart, C. W. M. (1971). "İlk Ders". İstanbul Üniversitesi *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, I (Güz), 5-8.

Haviland, A. H. (2002). *Kültürel Antropoloji*. (H. İnaç, S. Çiftçi, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1975).

Koşay, H.Z. (1974). "Halk Edebiyatı ve An'anelerini Toplamanın Usulü". *Makaleler ve İncelemeler* içinde (40-45). Ankara: Ayyıldız Matbaası. (Orijinal çalışma basım tarihi 1924).

Kuper, A. (1995). İlkel Toplumun İcadı –Bir İllüzyonun Dönüşümleri-. (İ. Türkmen, Çev.). İstanbul: İnsan Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).

Kümbetoğlu, B. (2005). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Lewis, O. (bt). *La Vida -Yokluk Kültürü İçindeki Bir Porto Riko'lu Aile Üzerinde İnceleme San Juan ve New York-*. (İsim yok, Çev.). İstanbul: E Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1966).

Lewis, O. (2002). *Tepoztlán: Meksika'da Bir Köy*. (Ç. Girgiç Çalap, Çev.). İstanbul: Epsilon Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1960).

Magnarella, P. J. ve Türkdoğan, O. (1977). "Türk Sosyal Antropolojisinin Gelişimi". (S. Mülayim, Çev.). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2/4, 277-302.

Mardin, Ş. (1992). "Kontrol Felsefesi ve Geleceğimiz". M. Türköne, T. Önder (Der.). *Siyasal ve Sosyal Bilimler (Makaleler / 2)* içinde (133-138). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1973).

Örnek, S. V. (1966). *Sıvas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Bâtıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.

Örnek, S.V. (1969). "Etnolojinin Tarihçesi, Başlıca Ekolleri, Görevleri". *Antropoloji*, 4 (1967-1968), 165-194.

Örnek, S.V. (1971a). İlkellerde Din, Büyü, Sanat, Efsane. İstanbul: Gerçek Yayınları.

Örnek, S.V. (1971b). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: AÜDTCF Yayınları.

Örnek, S. V. (1973). "Türk Halkbiliminin Sorunları". *Türk Dili*, XXVII/257, 385-391.

Örnek, S. V. (1974). "Türk Folkloru". *Türk Dili*, XXIX/269, 455-459.

Örnek, S. V. (1975). "Türk Folklorunda Ad Seçme ve Ad Koyma". *Boğaziçi Üniversitesi Halkbilimi Yıllığı 1975*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Yayınları, 101-112.

Örnek, S. V. (1977). *Türk Halkbilimi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Örnek, S. V. (1978). "Türk Halkbilimine Genel Bir Bakış". *Quand le crible était dans la paille –Hommage à Pertev Naili Boratav*, R. Dor, M. Nicolas (Haz.). Paris: G.-P. Maisonneuve et Larose.

Örnek, S. V. (1979a). *Anadolu Folklorunda Ölüm* (2. baskı). Ankara: AÜDTCF Yayınları.

Örnek, S. V. (1979b). *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Örnek, S. V. (2 Ekim1980). "Eğitim ve Öğretimde Halkbilim". *Cumhuriyet Gazetesi*, 10.

Özbudun, S., Balkı, Ş. ve Altuntek, N.S. (2007). *Antropoloji -Kuramlar, Kuramcılar-* (2. baskı). Ankara: Dipnot Yayınları.

Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Popper, K. (1994). *Açık Toplum ve Düşmanları, 1*. (M. Tunçay, Çev.). (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi. (Orijinal çalışma basım tarihi 1962).

Pultar, G., Aygün Cengiz, S. (2003). *Kardeşliğe Bin Selam -İlhan Başgöz ile Söyleşi-*. İstanbul: Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş.

Saran, N. (1971). "Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü". İstanbul Üniversitesi *Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Bölümü Dergisi*, I (Güz), 1-4.

Sezen, L. (1996). *Halk Bilimi ve Derleme Metotları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Tan, N. (1976). "Sunuş". *I. Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri I. cilt Genel Konular*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 3.

Ülkütaşır, M. Ş. (1973). *Cumhuriyet'le Birlikte Türkiye'de Folklor ve Etnografya Çalışmaları.* Ankara: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Cumhuriyet'in 50. Yıldönümü Yayınları.

Yener, E. (1960). *Etnografya Kılavuzu (Halk Sanat ve Geleneklerini Derleme Kılavuzu)*. Ankara: Türk Kadınlar Birliği Neşriyatı.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (2. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldırım, D. (1998). "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri". *Türk Bitiği Araştırma/ İnceleme Yazıları* içinde (65-75). Ankara: Akçağ Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1985).

Yıldırım, D. (1999). "Dede Korkut'tan Ozan Barış'a Dönüşüm". *Türk Dili*, 570 (Haziran), 505-530.

Yılmaz, A. (1978). "Türk Halkbilimi". İş Dergisi, 138 (Şubat), 12-13.

Zürcher, E. J. (2002). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Y. S. Gönen, Çev.). (13. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1993).

Öz

Türkiye'de etnolojinin kurgulanışı, kendi toplumundaki "durağan" grupları incelemek şeklinde olmuştur. Bu kurgulanışın gerekçesi, modernleşme sürecinde sorunlar yaşayan ülkede yaşanan çatışmaların köklerini inceleyerek bu sürece katkıda bulunmak olarak özetlenebilir. Bir etnolog olan Sedat Veyis Örnek, akademik hayatının tamamında bu süreçte aktif bir rol oynamıştır. 1970'li yıllardan itibaren etnolojiden halkbilime doğru kayan Örnek'in halkbilim alanındaki başyapıtı *Türk Halkbilimi* adıyla 1977 yılında yayımlanmıştır. 1980 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi bünyesinde "Halkbilim" kürsüsünü de kuran araştırmacının adı geçen eseri, onun halkbilim anlayışının omurgasını vermektedir. Eser incelendiğinde Örnek'in halkbilimi oldukça "etnolojik" biçimde ele aldığı görülmektedir. Bu bakış açısı, araştırmacının birikimiyle yakından ilişkilidir. Bu bakış açısının, Türkiye halkbilim araştırmalarında "halkbilim" ile "halk edebiyatı" arasında bir ikiliğin olduğu yönündeki yanılsamaya, belli oranda katkıda bulunduğunu söylemek mümkündür. Öte yandan bilimde objektifliği öne çıkarması, araştırma yaptığı insanları "nesne" olarak algılamasında belli bir paya sahip olup bu noktada sadece kavramsal bakımdan değil, etik sorunlara yol açabilecek bazı önerilerde bulunmasına da sebep olmuştur.

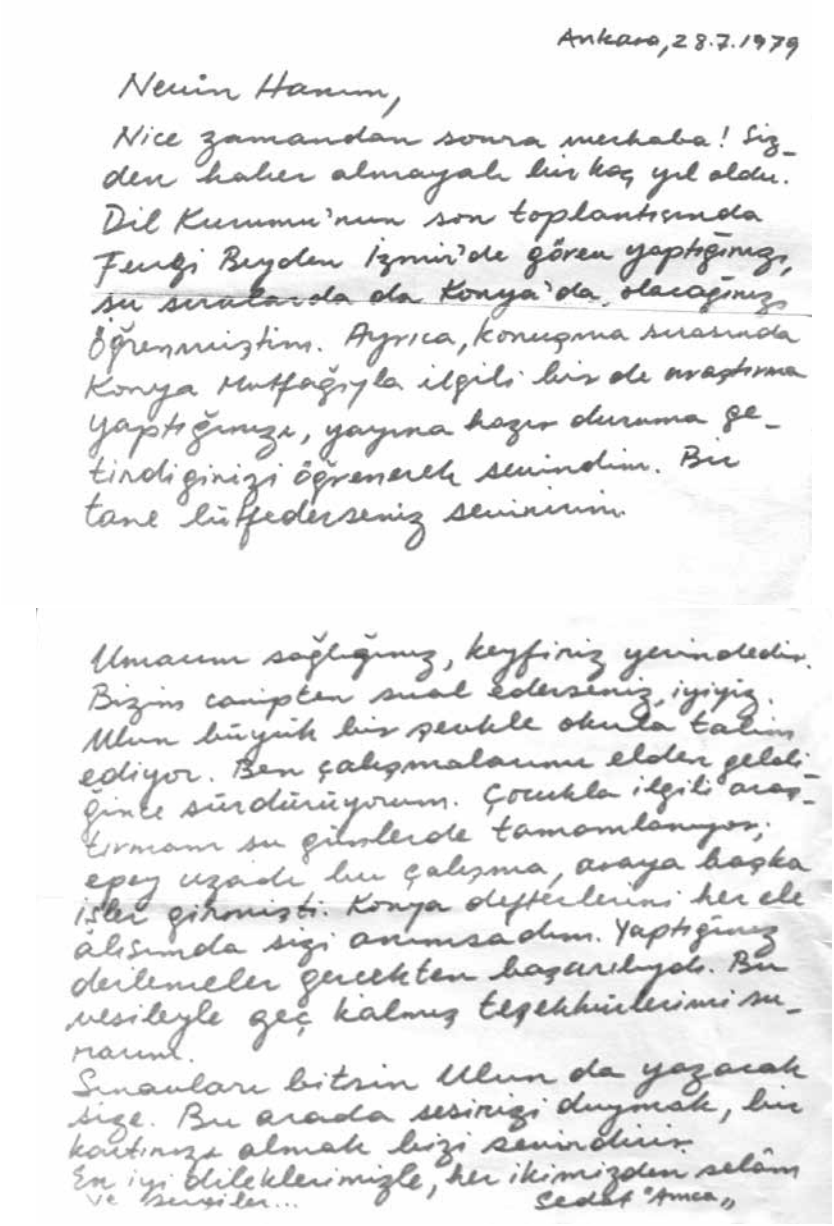
Anahtar Sözcükler: Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, halkbilim

Türk Halkbilimi (*Turkish Folklore*): The Last Word of a Scholar in the Adventure of Knowing Stable

Abstract

Formalization of ethnology in Turkey has been historically as an investigation of "stable" groups in its own society. The reason of this formalization can be summarized as contribution to modernization process via investigating roots of conflicts which occurred in country brought by modernization process itself. Sedat Veyis Örnek was an ethnologist and in this process played an active role in his entire academic life. Moving from ethnology to folklore beginning from 1970s, his masterpiece in folklore discipline entitled as Türk Halkbilimi was published in 1977. He, who also established "Chair of Folklore" within the Faculty of Humanities in Ankara University, gave us keystones of his folklore understanding in aforementioned work. When the work analyzed, it is seen that Örnek approached folklore in a very "ethnological" way. This point of view is closely related with his background. It is possible to say that this viewpoint in a certain extent has contributed to the illusion of a dichotomy supposed between "folklore" and "folk literature" in Turkish folklore studies. On the other hand, putting forward objectivity in science influenced his understanding of examined people as an "object" and at this point caused to some suggestions which tended not only some conceptual but also ethical issues.

Keywords: Sedat Veyis Örnek, *Türk Halkbilimi*, Faculty of Letters, folklore

Ankara, 28.7.1979

Nevin Hanım,

Nice zamandan sonra merhaba! Sizden haber almayalı birkaç yıl oldu. Dil Kurumu'nun son toplantısında Fevzi Beydem İzmir'de görev yaptığınızı, şu sıralarda da Konya'da olacağınızı öğrenmiştim. Ayrıca, konuşma sırasında Konya Mutfağıyla ilgili bir de araştırma yaptığınızı, yayına hazır duruma getirdiğinizi öğrenerek sevindim. Bir tane lütfederseniz sevinirim.

Umarım sağlığınız, keyfiniz yerindedir. Bizim cepten sual ederseniz, iyiyiz. Ulun büyük bir şevkle okula talim ediyor. Ben çalışmalarımı elden geldiğince sürdürüyorum. Çocukla ilgili araştırmam şu günlerde tamamlanıyor; epey uzadı bu çalışma, arada başka işler çıkmıştı. Konya defterlerini her elime alışımda sizi anımsadım. Yaptığınız derlemeler gerçekten başarılıydı. Bu vesileyle geç kalmış teşekkürlerimi sunarım.

Sınavları bitirir bitirmez ulun da yazacak size. Bu arada sesinizi duymak, bir kartınızı almak bizi sevindirir.

En iyi dileklerimizle, her ikimizden selâm ve sevgiler...

Sedat "Amca"

Sedat Veyis Örnek'in Nevin Halıcı'ya yazdığı 28 Temmuz 1979 tarihli mektup (Nevin Halıcı'nın arşivinden)